੧ ੳ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

"ਭੁਜ ਬਲ ਬੀਰ
ਬ੍ਰਹਮ ਸੁਖ ਸਾਗਰ

ਗਰਤ ਪਰਤ ਗਹਿ
ਲੇਹੁ ਅੰਗੁਰੀਆ ॥"

ਸਮਰਪਨ

"ਸੰਤ ਸਹਾਯਕ ਦੁਸ਼ਟਨ ਘਾਯਕ"

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪਿਤਾ

ਪੰਥ ਖਾਲਸਾ

ਅਰਥਾਤ

ਖਾਲਸਾ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ

ਦੀ

ਸੇਵਾ ਮਾਂਹਿ

ਯਹਿ ਗ੍ਰੰਥ ਅਰਪਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥

—ঃ ਕਰਤਾ ঃ—

ਰਣ ਸਿੰਘ ਅਕਾਲੀ

੧ ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀਕੀ ਫਤਹ ॥

ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਂ !

ਪਜਾਰੇ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ! ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੀ ਆਗਜਾ ਵਿਰੁਧ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਚਖੰਡ ਗਮਨ ਤੋਂ ਢੇਰ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਪੋਥੀਆਂ ਕੱਠੀਆਂ ਕਰਕੇ ਬੱਧੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਮਾਨ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਾ "ਸ੍ਰੀਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ" ਜੀ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਬੀੜ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੱਭੋ ਰਚਨਾ, ਬਾਣੀਆਂ, ਸਰਧਾ ਤੇ ਵਿਸ੍ਵਾਸ ਯੋਗਜ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਵਾਨੀਕ ਦੱਸੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਤਾਂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਮੇਂ, ਗੁਰਮਤ ਵਿਰੁੱਧਤਾ ਦਾ ਭਾਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਅਨਜਮਤੀ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਕੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਪਰ ਕਈ ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਟਾਂ ਚਲੌਂਦੇ ਅਥਵਾ ਸਾਡੇ ਭੋਲੇ ਭ੍ਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਯਾਂਤੇ " ਪੰਚ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ " ਅਰਥਾਤ " ਖਾਲਸਾ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ" ਰਚਿਤ "ਖਾਲਸਾ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼" ਅਨੁਸਾਰ **ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨਿਰਣਯ** (ਰਚਿਤ ਡਾਕਟਰ ਰਣਸਿੰਘ ਅਕਾਲੀ ਏ. ਡੀ. ਸੀ. ਸ੍ਰੀ ੧੦੮ ਹਜ਼ੂਰ ਮਾਲਵਿੰਦ੍ਰ ਬਹਾਦਰ ਪੰਥ ਹਿਤਕਾਰੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਭਾ ਪਤੀ) ਨਾਮੀ ਪੁਸਤਕ ਦ੍ਵਾਰਾ "ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ" ਦੀ ਬਾਣੀਦਾ ਨਿਰਣਯ ਪਾਠਕਾਂਦੇ ਗਜਾਨ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਸ੍ਵੀਕਾਰਤਾ ਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸੋਧਨ ਵਿੱਦਜਕ ਜੱਥਾ ਪੰਚ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ! ਜੋ ਗੁਣੀ ਜਨ ਇਸ ਸੇਵਾਨੂੰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਭੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਹੋਰ ਭੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਬਨਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਗੇ ॥

੧ ਫਗਣ
ਸੰ: ੪੫੦

ਪ੍ਰਾਰਥਿਕ—ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ
ਜੱਥੇਦਾਰ "ਪੰਚ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ"

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨਿਰਣਯ ਦਾ ਤਤਕਰਾ

੧ ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀਕੀ ਫਤਹ ॥

ਭੂਮਿਕਾ

ਨਮਸਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਖੜਗ ਕੋ ਕਰੌਂ ਸੁ ਹਿਤ ਚਿਤ ਲਾਇ ॥
ਪੂਰਨ ਕਰੌਂ ਗ੍ਰੰਥ ਯਹਿ ਤੁਮ ਮਮ ਕਰੋ ਸਹਾਇ ॥ ੧ ॥

ਪਯਾਰੇ ਪਾਠਕ ਜੀ ! ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀ ਧਰ ਜੀ ਦੇ ਸਮਯ ਤਕ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਿਖੇ ਇਕੋ ਹੀ "ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ" ਜੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਕਈ ਭੇਦ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁਖ ਇਹ ਹਨ:-

(ੳ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਸ੍ਵਾਮੀ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀਨੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ ਨਾਮ ਦੇ ਜਹਾਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ੧੬੬੦ ਬਿ: ਸੰਮਤ ਵਿਚ ਅਰੰਭੀ ਜਿਸਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਹੋਣੇ ਕਰ "ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ" ਕਹਾਈ ॥

(ਅ) ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਜੀ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦ੍ਵਾਰਾ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਜਿਲਦ ਬੰਨ੍ਹਵਾਨ ਲਈ ਲਾਹੌਰ ਜਾਨ ਦੇ ਸਮਯ ਵਿਚ ਹੀ ਜੋ ਉਤਾਰਾ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਤੋਂ ਅਗੇ ਕਈ ਕ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ **ਖਾਰੀ ਬੀੜ** ਦੱਸੀ ਗਈ, ਉਸਨੂੰ "ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਜੀਦੀ ਬੀੜ" ਦੇ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਪੁਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥

(ੲ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਜੋ ਨੌਮੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ [illegible]

ਸੁੱਧੇ ਇਕ ਦੋਹਰਾ " ਬਲੁ ਹੋਆ ਬੰਧਨ ਛੁਟੇ ਸਭ ਕਿਛੁ ਹੋਤ ਉਪਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਭ ਕਿਛੁ ਤੁਮਰੈ ਹਾਥ ਮੈ ਤੁਮ ਹੀ ਹੋਤ ਸਹਾਇ ॥ " ਅਪਨੀ ਬਾਣੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਬੀੜ ਨੂੰ ਪੂਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਓਹ ਅਸਲੋਂ " ਦਸਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਜੀ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ " ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅਜ ਕਲ **ਦਮਦਮੇ ਵਾਲੀ ਬੀੜ** ਦੇ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ ਇਸ ਸ੍ਰੀਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਸਾਹਿਬਜੀ ਭਾਵ"ਦਸਮੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਸਾਹਿਬ"ਜੀਦੀ ਪੂਰਣਤਾ ਪਰ ੨੩ ਸਾਵਣ ੧੭੬੩ ਬਿ: ਨੂੰ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ਵੱਡਾ ਭਾਰੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਲਾ ਕੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕ਼ਾਤਕ ਸੁਦੀ ੫ ਸੰ: ੧੭੬੫ ਬਿ: ਅਪਣੇ ਸਚਖੰਡ ਗਮਨ ਸਮਯ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੱਤ੍ਵਾ ਪਦਵੀ ਦੇ ਕਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਦੇ ਪੁਛਨ ਪਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਤਿ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ; ਯਥਾ:—

" ਆਗਜਾ ਭਈ ਅਕਾਲ ਕੀ ਤਬੀ ਚਲਾਇਓ ਪੰਥ ॥
ਸਭ ਸਿਖਨ ਕੋ ਹੁਕਮ ਹੈ ਗੁਰੂ ਮਾਨੀਓ ਗ੍ਰੰਥ ॥ "

ਪੁਨ:

ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰ ਏਕ ਸਮ ਯੌ ਜਾਨੈ ਜੋ ਮੇਰ ॥
ਇਕਾਦਸ਼ਮੋ "ਗੁਰੁ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਬਾਣੀ" ਸਤਿਗੁਰ ਹੇਰ॥੧॥

ਭਾਵ ਐ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ! ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲੈ ਕਰ ਦਸੋ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਸਰੂਪ ਤੇ ਇਕੋ ਹੀ ਜੋਤ ਸਮਝਨਾ ਜੋ ਇਸ ਪਰ ਦ੍ਰਿੜ ਭਰੋਸਾ ਰਖੇਗਾ ਸੋ ਮੇਰਾ (ਸਿਖ) ਹੈ॥ ਤੇ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਜੋ ਯਾਰਵੇਂ ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ—ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਅਥਵਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੰਨਣਾ ਹੋਸੀ ਜੋ ਸਚ ਮੁਚ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ ।

ਗੁਰੱਤ੍ਵਾ ਪਦਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ੧੭੬੩ ਬਿ: ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸੰਪੂਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਦਮਦਮੇ

ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਥਮ ਦੀ ਬੀੜਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਨਹੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਜਿਸਦਾ ਖਾਲਸਾ ਇਤਹਾਸ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਗਾਹੀ ਤੇ ਪੂਰਣ ਸਬੂਤ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਲੋਂ ਮੁਨਕਿਰ ਹੋਣਾ ਐਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਦਿਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਿ ਕੋਈ ਸੂਰਜ ਨਹੀ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਸੋ ਆਪ ਵਿਚਾਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜੋ ਐਸਾ ਕਥਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂਨੂੰ ਆਮ ਵਿੱਦ੍ਵਾਨ ਕੇਹੜੀ ਸ੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਸ਼ੁਮਾਰ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ॥

ਸੋ ਇਸੇ ਸ੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦਿਨ ਨੂੰ ਰਾਤ ਦੱਸਨ ਵਾਲੇ ਇਕ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥਦੀ ਬੀੜ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਬੰਧਵਾਈ ਹੈ" ਜਿਸਦੇ ਸਬੂਤ ਵਿਚ ਇਹ ਉਪਰਲਾ ਸੌ ਸਾਖੀ ਦਾ ਹੀ ਦੋਹਰਾ ਭੰਨ ਤੋੜਕੇ ਭਾਵ "**ਇਕਾਦਸ਼ਮੋ** ਗੁਰੁ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਬਾਨੀ" ਤੁਕ ਨੂੰ ਅਪਨੇ ਮਨਉਕਤੋਂ ਹੀ "**ਇਕ ਦਸਮੋ** ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਬਾਨੀ" (ਅਪ੍ਰਸੰਗਕ) ਤੁਕ ਬਨਾਕੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ॥

ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀ ਜੋ ਆਪ ਦੀ ਇਸ ਮਨਉਕਤੀ ਤੁਕ (ਕਥਨ) ਦੇ ਉਲਟ **ਖਾਲਸਾ ਇਤਹਾਸ** ਸਾਫ ਸਾਫ ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ "ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ" ਦੀ ਬੀੜ ੧੮੦੪ ਬਿਃ ਦੇ ਲਗ ਭਗ ਬਨਾਈ ਗਈ ਹੈ ਭਾਵ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਸਚਖੰਡ ਚਲਾਨੇ ਤੋਂ ਢੇਰ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ੧੮੦੪ ਬਿਃ ਦੇ ਲਗਭਗ ਪ੍ਰੇਮੀ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਨੇ ਦਸਮੇਸ ਜੀ ਦੇ ਸਮਯ ਦੇ ਅਨਜਮਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਲਥਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਗ੍ਰੰਥ ਔਰ ਕੁਛਕ ਖਾਲਸਾ ਧਰਮ ਨਿਯਮ ਪ੍ਰਗਟਾਊ "ਦਸਮ ਗੁਰ ਗਿਰਾ" ਬਾਣੀ ਨੂੰ, ਜੋ ਬੜੇ ਜਤਨਾਂ ਦ੍ਵਾਰਾ ਇਕੱਤ੍ਰ ਕਰਕੇ ਸੰਗ੍ਰਹ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, "ਦਸਮੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ" ਦੇ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਪੁਕਾਰਨਾ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਯਾ ਜੋ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਅੰਕ **(ਚ) ਵਾਲੇ ਅਸਲੀ ਭਾਵ ਨੂੰ ਛਡ, ਇਸੇ ਸੰਗ੍ਰਹ ਦੇ ਹੀ ਪੂਰਣ ਸਰ-**

ਥਾਲ੍ਹ ਬਨ ਬੈਠੇ ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਰ ਆਮ ਸਭ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਪ੍ਰਤੱਖ
ਸੁਤੇ ਹੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ॥

ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਭੇਦ

ਇਸ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਸਿਧ " ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ" ਜੀ (ਜਿਸਦਾ ਸੰਖੇਪ ਨਾਉਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ) ਦੀ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਭੀ ਅਨੇਕ ਭੇਦ ਹਨ ਜੋ ਵਖੋਵਖ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸ਼ਾਰ ਸਿੰਚਨ ਕਰਨ ਪਰ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਮ ਮਸ਼ਹੂਰ ਬੀੜਾਂ ਦੋ ਹੀ ਹਨ, ਇਕ ਭਾਈ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ, ਦੂਜੀ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਜੀਦੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਨਾਲੋਂ ਛੱਕੇ ਭਗੌਤੀ ਸਤੋਤ੍ਰ ਤੇ ਸੁਖਮਨਾ ਆਦਿਕ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਗ-ਈਆਂ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਮ " ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ " ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਧਰਮ ਨਿਯਮ ਪ੍ਰਗਟਾਊ ਤੇ ਇਤਹਾਸ ਰੂਪ ਬਾਣੀਆਂ ਇਹ ਹਨ; ਯਥਾ:—

੧. ਜਾਪੁ
੨. ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ
੩. ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ
੪. ਚੰਡੀ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ੧, ੨ ਤੇ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ
੫. ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ (ਸੂੱਧੇ ਦਾਨ ਧਰਮ ਦਰਪਨ)
੬. ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ—
 (ੳ) ਰਾਮਾਵਤਾਰ
 (ਅ) ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ
 (ੲ) ਕਲਿਕੀ ਅਵਤਾਰ
 (ਸ) ਉਪਅਵਤਾਰ
੭. (ਹਜ਼ਾਰੇ) ਸਬਦ ਪਾ: ੧੦

ਪਸ ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਖੋ ਵਖ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿ-ਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਨਿਰਣਯ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਾਠ-ਕਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਹਿਤ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਅਗੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾਹੈ॥

ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਪਾਠਕ ਜਨ ਇਸਨੂੰ ਦੀਰਘ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਵਿਚਾਰਕੇ ਇਸਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਹਾਲ ਕਰਨਗੇ ॥

ਨਾਭਾ
੧ ਅਸੂ, ੪੫੦ ਖਾ:

ਲੇਖਕ
ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਸੇਵਕ
ਰਣ ਸਿੰਘ " ਅਕਾਲੀ "
ਮੀਤ ਸੇਵਕ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਭਸੌੜ
ਰਾਜ ਪਟਿਆਲਾ

ਅੰਤਕਾ

ਐ ਖਾਲਸਾ ਵੀਰੋ !

ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਦੀ ਹਸਤੀ ਕੀ ਹੈ ? ਯਾਦ ਰਹੇ ! ਆਪ ਦੀ ਹਸਤੀ ਇਹੀ ਬੀਰ ਰਸ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾਇਕ ਕੜਾਕੇ ਦਾਰ "ਦਸਮ ਗੁਰ ਗਿਰਾ" ਬਾਣੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਸੁਣਨ ਮੰਨਨ ਤੇ ਅਭਯਾਸ ਤੇ ਬੁੱਧਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਕੌਮੀ ਜੋਸ਼ ਦੀ ਬ੍ਰਿਧੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਜੁੱਧ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਬੀਰ ਰਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਭਰਨ ਲਈ "ਨਾਮ ਰਸ" ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਬੀਰ ਰਸ ਦੀ ਰੰਗਣ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ। ਪੁਨ: ੧੭੫੬ ਬਿੱਕ੍ਰਮੀ ਬੈਸਾਖੀ ਨੂੰ "ਖਾਲਸਾ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ" ਸਾਜਨ ਸਮਯ ਭੀ ਇਸੇ ਬੀਰ ਰਸ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤ ਮਈ ਬਾਣੀ ਸੰਜੁਕਤ ਗੁੜਤੀ ਦਿੱਤੀ ॥

ਸੋ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ! ਇਹੀ "ਦਸਮ ਗੁਰ ਗਿਰਾ" ਬਾਣੀ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਸੂਰਬੀਰ ਤੇ ਬਲਬੀਰ ਜੋਧਾ ਬਨਾਯਾ। ਜਿਸਦੇ ਅਸਰ ਨੇ ਧਾਰਮਕ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਕੌਮ ਨੂੰ ਇਕ ਜੰਜੀਰੇ ਪਰੋਕੇ "ਸਰਬ ਲੋਹ" ਕੀ ਰੱਛਾ ਬਖਸ਼ੀ, ਯਾਂਤੇ ਜਦ ਤਕ ਇਸ "ਦਸਮ ਗੁਰ ਗਿਰਾ" ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਰਹੇਗਾ ਤਦ ਤਕ ਅਸੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਬ੍ਰਿੱਧੀ ਪਰ ਹਾਂ ॥

ਪਸ ਇਸੇ "ਦਸਮ ਗੁਰ ਗਿਰਾ" ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਸਾਡੇ ਭੋਲੇ ਭ੍ਰਾਵਾਂ ਦੀ ਗਜਾਤ ਹਿਤ ਇਹ **ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨਿਰਣਯ** ਨਾਮੀ ਪੁਸਤਕ ਆਪਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥

ਯਾਂਤੇ

ਜਰੂਰੀ ਹੈ ! ਜੋ ਆਪ ਇਸਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹੋਏ ਤੇ:—

"ਆਵਹੁ ਸਿਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਪਿਆਰਿਹੋ, ਗਾਵਹੁ ਸਚੀ ਬਾਣੀ ॥
ਬਾਣੀ ਤ ਗਾਵਹੁ ਗੁਰੂ ਕੇਰੀ ਬਾਣੀਆਂ ਸਿਰ ਬਾਣੀ ॥"

ਪੁਨਃ

"ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਚੀ ਹੈ ਬਾਣੀ ॥ ਬਾਣੀ ਤ ਕੱਚੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਝਹੁ ਹੋਰ ਕਚੀ ਬਾਣੀ ॥ ਕਹਿੰਦੇ ਕੱਚੇ ਸੁਣਦੇ ਕਚੇ ਕਚੀਂ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀ ॥"

ਪੁਨਃ

"ਤਖਤ ਰਾਜਾ ਸੋ ਬਹੈ ਜਿ ਤਖਤੈ ਲਾਇਕ ਹੋਈ ॥" ਆਦਿ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦੇ ਹੋਏ ਇਸ "ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨਿਰਣਯ" ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਾਸਤੇ "ਦਸ਼ਮ ਗ੍ਰੰਥ" ਵਿਚੋਂ ਖਾਲਸਾ ਧਰਮ ਨਿਯਮ ਪ੍ਰਗਟਾਊ " ਦਸਮ ਗੁਰ ਗਿਰਾ " ਨਾਮੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਅੱਡ ਸੰਗ੍ਰਹ ਕਰਕੇ "ਸਰਬੱਤ ਸਮੂਹ ਖਾਲਸਾ" ਜੀ ਵਿਚ ਬੀਰ ਰਸ ਤੇ ਨਾਮ ਰਸ ਦੀ ਮਿਲਵੀਂ ਮੌਜ ਲੈਣ ਲਈ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਦਾ ਪੂਰਨ ਯਤਨ ਕਰੋਗੇ॥

ਭਰੋਸਾ ਹੈ ! ਕਿ ਖਾਲਸਈ ਜੀਵਨ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਇਸ ਵਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਯਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੋਯਾ ਨਿਹਾਲ ਕਰੇਗਾ ॥

ਲੇਖਕ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਸੇਵਕ—

ਰਣ ਸਿੰਘ ਅਕਾਲੀ

ਕਰਤਾ "ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨਿਰਣਯ"

ਮੀਤ ਸੇਵਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਭਸੌੜ

ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਪਟਿਆਲਾ

ਵਿਗਯਾਪਨ

ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਪੁਸਤਕ "ਪੰਚ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ" ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕੀਮਤ ਨਕਦ ਆਵਨ ਪਰ ਯਾ ਵੀ. ਪੀ. ਦ੍ਵਾਰਾ ਭੇਜੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ:-

ਪੰਚ ਖਾਲਸਾ ਨਿੱਤਨੇਮ

ਇਸ ਵਿਚ ਨਿਰੋਲ ਨਿੱਤ ਨੇਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਰਥਾਤ ਜਪੁ, ਜਾਪ, ਰਹਿਰਾਸ, ਆਦਿਕ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਹੈ।
ਜਿਲਦ ਸਣੇ ਮੋਖ ਤਿੰਨ ਆਨੇ ≡)

ਨੀਤਿ ਸਾਰ

ਚਾਣਿਕਯ ਰਿਸ਼ੀ ਕ੍ਰਿਤ ਚਾਣਕ ਨਾਮ ਨੀਤਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ,ਜੋ ਆਮ ਕਰਕੇ ਸਭ, ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਖਾਲਸਾ ਧਰਮੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਿਤ ਸੋਧਕੇ ਛਪਾਯਾ ਹੈ। ਕੀਮਤ –)॥

ਬੁੱਧ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਸ਼ੁਕਤਾਵਲੀ (ਸਾਰੁਕਤਾਵਲੀ) ਨਾਮੇਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨੀਤਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ, ਜੋ ਆਮ ਕਰਕੇ ਸਭਨਾਂ, ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਖਾਲਸਾ ਧਰਮੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਸੋਧਨਾ ਕਰਕੇ ਛਪਾਯਾ ਹੈ। ਕੀਮਤ ਦੋ ਆਨੇ =)

ਢੋਲ ਦਾ ਪੋਲ

ਇਸ ਵਿਚ ਦੇਹ ਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਗੁਰਸਬਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦ੍ਵਾਰਾ ਹੈ । ਮੋਖ ਤਿੰਨ ਆਨੇ ≡)

ਵਿਹਾਰ ਸੁਧਾਰ

ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਲ ਕਵਿਤਾ ਦ੍ਵਾਰਾ ਜਨਮ ਤੇ ਲੈ ਦੇਹਾਂਤ ਤਕ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਮਨਮਤਾਂ ਦਾ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਖੰਡਨ ਹੈ। ਜਿਲਦ ਸਮੇਤ ਮੋਖ ਅੱਠ ਆਨੇ ॥)

ਗੁਰ ਗ੍ਯਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚੋਂ ਚੋਣਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਜੋ (ਉਪਦੇਸ਼, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਂ, ਸਤਜ, ਵੈਰਾਗ, ਨਾਮ ਪ੍ਰਬੋਧ) ਪੰਜਾਂ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰ ਉਪਦੇਸ਼ਕਾਂ ਰਾਗੀ ਤੇ ਕੀਰਤਨੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਹੈ। ਜਿਲਦ ਸਮੇਤ ਮੋਖ ਛੀ ਆਨੇ ।=)

ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਜਿਸਨੂੰ "ਪੰਚ ਖਾਲਸਾ" ਨੇ ੧ ਵੈਸਾਖ ਸੰ: ੪੩੯ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦਮਦਮਾਂ (ਤਲਵੰਡੀ) ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸੋਧਕੇ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲਈ ਛਪਵਾਇਆ ਸੀ, ਸੋ ਫੇਰ ਛਪਿਆ ਹੈ ॥ ਪੰਜ ਆਨੇ ।–)

ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ

ਇਸ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਧਰਮ ਨੂੰ ਅਨਮਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਤ ਸਰਦਾਰ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਕਰਤਾ ਗੁਰਮਤ ਸੁਧਾਕਰ ਤੇ ਗੁਰਮਤ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਆਦਿ ਮੋਖ ਬਾਰਾਂ ਆਨੇ ।||)

ਕੀਰਤਨੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ

ਇਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਪੰਜ ਦਿਨ ਇੱਕ ਰਸ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਯ ਪਰ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਉਪਦੇਸ਼, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਂ, ਸਤਜ, ਵੈਰਾਗ, ਅਤੇ ਨਾਮ ਪ੍ਰਬੋਧ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦ੍ਵਾਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਛੱਕੇ ਤੇ ਛੰਦ ਭੀ ਨਾਲ ਹਨ। ਸਮੇਤ ਜਿਲਦ ਢਾਈ ਆਨੇ =)||

ਲੇਃ ਖਾਃ ਕ੍ਰਿਃ

ਬਾਬੂ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਪਿਨਸ਼ਨਰ ਓਵਰਸੀਅਰ
ਸੇਵਕ–ਪੰਚ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ
ਮੁਕਾਮ "ਪੰਚ ਖੰਡ" ਡਾਕਖ਼ਾਨਾ ਭਸੌੜ, ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਪਟਿਆਲਾ

੧ ਓ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਭੂਮਿਕਾ

ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਜੋ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀ ਹੁੰਦੀ ਆ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਸਬੂਤ ਸਾਨੂੰ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:-

੧

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ' ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਇਕ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੇ ਪਾਸ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਗੋਸ਼ਟ 'ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਪਹਿਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ' ਦੀ ਜੋ ਹੈ ਉਸਦੇ ਵਿਚ "ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਵਾਲਿਆਂ" ਨੇ "ਕਈ ਜੁਗਤਾਂ ਅਣਬਣਦੀਆਂ ਪਾਇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੈਨ" ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਿਦਕ ਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਦੁਧ ਮੇਂ ਪਾਣੀ ਰਲਾਇ ਦਿਚੇ ਤੇ ਹੰਸ ਉਸਨੂੰ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਤੁਸੀਂ ਮਹਾਂ ਹੰਸ ਹੋ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ "ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਚਨ" ਤੇ "ਮੀਣਿਆਂ ਕੇ ਬਚਨ" ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕਰ ਦੇਵੋ ?

ਉਤ੍ਰ-ਤਾਂ ਭਾਇ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਿਸ ਸਮੇਂ ਸਿਖਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਦੀ ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਮਤ

"ਪੰਜਾਂ ਮੇਲਾਂ ਵਾਲੇ"* ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਅਜੁ ਪਾਇਕੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਇ ਦੇਂਦੇ ਹੋਵਨ। ਤਾਂ ਭਾਈ ਗੁ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੀ ਤੁਕ "ਵਾਰ" ਕਰਨੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਉਸ "ਵਾਰ" ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਪੜ੍ਹਨਗੇ, ਤਾਹੀਂ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰ-ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਜੋ ਵਾਰ ਹੈ (ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ) ਸੋਈ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਫੇਰ ਸਿਖਾਂ ਕਹਿਆ ਉਹ ਤਾਂ "ਸਾਖੀ ਸੂਚਨਾਂ" ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਤੁਸੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਟੀਕਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਕਰ ਦੇਵੋ, ਜੋ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਉਪਜੇ।

ਉਤ੍ਰ—ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿਆ "ਜੈਸੇ ਚੀਟੀ ਸੇ ਹਸਤੀ ਕਾ ਭਾਰ ਉਠਾਯਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਅਰ ਤਲਾਊ ਕੇ ਕੱਛੂ ਸੇ ਮੰਦ੍ਰਾਚਲ ਪਰਬਤ ਚੁਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਤੈਸੇ ਮੁਝਸੇ "ਸ੍ਰੀ ਬਾਬੇ ਜੀ" ਦੀ ਗੋਸ਼ਟ ਦਾ ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਜੈਸੇ ਤਾਰੂ ਪੁਰਖ ਨਦੀ ਕੇ ਬੀਚ ਕਾਨੇ ਢੂੰਗ ਜਾਤੇ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਰਾਹ ਅਣਜਾਣੂ ਭੀ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਤੇ ਹੈਂ। ਤੈਸੇ "ਮੈਂ" ਭੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਕੋ ਮੁਖ ਰਖਕੇ ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਜੋ 'ਦਸਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ' ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਥੀਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹੈਂਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ

---

*ਮੀਣੇ, ਮਸੰਦ, ਰਾਮ ਰਾਈਏ, ਧੀਰ ਮਲੀਏ ਸਿਰ ਗੁੰਮ।

ਜੋ ਕੁਛ 'ਮੇਰੀ' ਤੁੱਠਾ ਬੁੱਧੀ ਮੇਂ ਆਂਵਦਾ ਹੈ,ਸੋ 'ਮੈਂ' ਤੁਸਾਡੇ ਅੱਗੇ 'ਟੀਕਾ' ਕਰਕੇ ਸੁਣਾਂਵਦਾ ਹਾਂ''।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਿੰਘ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਗੜ ਬੜ ਪੈਣ ਦੀ ਸ਼ਕਾਇਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭੀ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਏਹ ਅਰਦਾਸ ਗੁਰੂ ਜੀਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਤਾਂਤੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ,ਕਿ ਏਹ ਸ਼ਕਾਇਤ ਲਗ ਭਗ ੩ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ,ਕਿ 'ਮੀਣੇ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਵਾਲੇ' ਸਿਖ-ਇਤਹਾਸ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਭਾਈ ਸੋਢੀ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਖਿਚਾਖਿਚੀ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋਈ। ਇਸ ਖਿਚਾ ਖਿਚੀ ਤੋਂ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਸਿਦਕ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਲਿਖੀ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਪੰਜਾਂ ਮੇਲਾਂ' ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿਖ ਇਤਹਾਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਲਿਖੀ। ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਭੀ ਪਿਛੋਂ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀ ਹੋ ਗਈ।

੨

ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਰਾਹੂ ਕੇਤੂ ਲਗਨ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਸਬੂਤ "ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼" ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਸਰੋਤਨ ਸੰਦੇਹ ਮਿਟਾਵਨ' ਲਈ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:–

ਚੌਪਈ

ਕੀਰਤਿ ਨਿਰਮਲ ਸੁਖਦ ਸੁਧਾ ਸੀ।
ਸੁਰ ਸਿਖਨ ਹਿਤ ਸੁੱਧ ਨਿਕਾਸੀ।
ਨਿਸਚਰ ਸਾਕਤ ਸਮ ਮਤਵਾਰੇ।
ਦੇਯ ਨ ਪੀਯਨ, ਬਿਘਨ ਪਸਾਰੇ ॥ ੨ ॥
ਭਯੋ ਰਾਹਿ ਹਿੰਦਾਲੇ ਜਾਯਾ।
ਜਿਨ ਪੁਸਤਕ ਬਿਪਰੀਤਿ ਬਨਾਯਾ।
ਜਸ ਰਾਕਾ ਸਸਿ ਗ੍ਰਸਨ ਕੀਨਾ।
ਮੂਰਖ ਮਤਿ ਕਲਿ ਮਲਨ ਮਲੀਨਾ ॥ ੪ ॥

ਦੋਹਿਰਾ

ਪੂਰਬ ਪੋਥੀ ਜੋ ਲਿਖੀ 'ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਇਤਿਹਾਸ'।
ਲਿਖਵਾਈ ਅੰਗਦ 'ਗੁਰੂ' ਬਾਲੇ ਬਦਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ॥੧੩॥

ਚੌਪਈ

ਜਬ ਬੈਕੁੰਠ ਅੰਗਦ ਗੁਰ ਗਏ।
ਅਮਰ ਦਾਸ ਗੁਰ ਹੋਵਤ ਭਏ।
ਬਹੁ ਸਿਖਨ ਕੋ ਕੀਨ 'ਉਧਾਰਾ'।
ਦੰਭ ਮਾਰਗ ਭਵ ਨਿਰਵਾਰਾ ॥ ੧੪ ॥
ਅਮਰ ਦਾਸ ਗੁਰ ਤੇ ਪਸਚਾਤਾ।
ਰਾਮਦਾਸ ਭੇ ਭਵ ਬਖਜਾਤਾ।
ਤਿਨ ਹਦੂਰ ਸਿਖ ਭਯੋ 'ਹਿੰਦਾਲਾ'।
ਤਾਂ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ ॥ ੧੫ ॥

ਦੋਹਿਰਾ

ਤਿਹ ਕੀ ਸੰਤਤਿ ਕੇ ਵਿਖੈ ਇਕ ਸਾਕਤ ਭਾ ਨੀਚ।
'ਸ੍ਰੀਨਾਨਕ ਇਤਿਹਾਸ'ਜੋ ਆਵਾ ਤਿਹ ਕਰ ਬੀਚ।੨੧।

ਚੌਪਈ

"ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਜੀ ਜੋ ਲਿਖਵਾਈ।
ਵਹੁ ਨਹਿ ਲਿਖੀ,ਰਹੀ ਇਕ ਥਾਈ।"
ਇਕ 'ਕਬੀਰ ਬੰਸੀ' ਮਿਲ ਤਾਹੀ
ਸੋ ਪੋਥੀ ਪਢ ਗੁਨ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥ ੨੨॥
ਕਰ ਕੁ-ਕਰਮ'ਅਨ'ਸੋਧ ਬਨਾਈ।
ਅਪਨ ਵਡਿਨ ਕੀ ਕੀਰਤਿ ਪਾਈ।
ਬਚਨ ਅਨੁਚਿਤ ਲਿਖੇ ਸਮੁਦਾਏ।
ਜਿਨਕੇ ਪਢਨ ਸੁਨਤਿ ਅਘ ਪਾਏ ॥ ੨੩॥
"ਪੂਰਬ ਪੋਥੀ ਹੁਤੀ ਜੁ ਸੋਈ।
ਦਈ ਬਿਪਾਸਾ ਬੀਚ ਡਬੋਈ ॥ ੨੭ ॥
ਪਨੇ ਛੇਦੇ ਦਏ ਬਹਾਈ।
ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦ ਲਿਖਵਾਈ" ॥ ੨੮ ॥

ਚੌਪਈ

ਜੋ ਸਾਕਤ ਕੀ ਕਹੀ 'ਕੁ-ਸਾਖੀ'।
ਖੀਰ ਬੀਚ ਸੋ ਜਾਨਹੁ ਮਾਖੀ।
ਕਾਢਹਿ ਮਾਖੀ ਦੇਖਹਿ ਜੋਊ।
ਪੀਵਹਿ ਪਾਇ ਮਿਸਟ ਸਿਖ ਸੋਊ ॥ ੩੪ ॥
ਕੀਰਤਿ ਨਿਰਮਲ ਜੋ ਉਰ ਧਾਰਹਿ।

ਕਹੀ 'ਕੁ-ਸਾਖੀ' ਸੋ ਨਿਰਵਾਰਹਿ ॥ ੩੫ ॥
[ਪੂਰਬਾਰਧ, ਅਧਿਆਇ ੩੭]

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ। ਕਵਿ ਸੰਤੋਖਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਮਖਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਪਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਲਿਖਵਾਈ ਸੀ।ਉਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਉਤਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਨ।ਉਹ ਅਸਲ ਪੋਥੀ ਭਾਈ ਹਿੰਦਾਲ ਜੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਦੇ ਹੱਥ ਚੜ੍ਹ ਗਈ। ਭਾਈ ਹਿੰਦਾਲ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਨੇ ਉਹ ਅਸਲ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਪਾੜ ਕੇ ਬਿਆਸਾ ਨਦੀ ਵਿਚ ਪਰਵਾਹ ਦਿਤੀ। ਭਾਈ ਹਿੰਦਾਲ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਨੇ ਇਕ 'ਕੁ-ਸਾਖੀ' ਲਿਖੀ। ਅੱਜ ਕੱਲ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਸਾਖੀਆਂ ਛਾਂਟਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ। ਤਾਂਤੇ ਸਿਖ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਇਤਿਹਾਸ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਪਰਮਾਨੀਕ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਏਹ ਭੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਹਿੰਦਾਲ ਜੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਨੇ ਕਿਸੇ 'ਕਬੀਰ ਬੰਸੀ' ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ 'ਕੁ-ਸਾਖੀ' ਲਿਖੀ। (ਜਿਸਦੇ ਉਤਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੋਏ)।

ਵੀਚਾਰ: ਗੋਚਰੀ ਗੱਲ ਏਹ ਹੈ, ਕਿ ਕੀ ਭਾਈ ਹਿੰਦਾਲ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਸੋਢੀ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਤੇ ਸੋਢੀ ਮੇਹਰਬਾਨ ਜੀ ਦੇ 'ਮਸੰਦ' ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਬਣੇ ਸਨ ? ਭਾਈ ਹਿੰਦਾਲ ਜੀ ੨੨ ਮੰਜੀਆਂ ਦੇ ਮਸੰਦਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।ਅੱਜ ਕੱਲ

ਏਹ ਉਦਾਸੀਆਂ* ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।ਤਾਂਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬਦਲਾ ਸਦਲੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮੀਣੇ, ਮਸੰਦਾਂ ਤੇ ਕਬੀਰ ਪੰਥੀਆਂ ਦਾ ਹੱਥ ਸੀ। ਕੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਕਮ ਵਕਤ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ? ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਖੋਜੀ ਆਪ ਖੋਜ ਲੈਣ।

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪਠਨ ਪਾਠਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਮਗਰੋਂ ਭੀ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਸਿੰਘ ਜੁੱਧਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹੇ, ਇਤਿਹਾਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਅਨਗਹਿਲੀ ਦਾ ਫਲ "ਪੰਥ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ" ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਸਾਖੀਆਂ ਤੇ (ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ) ਵੀਚਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਭਰੋਸਾ ਹੈ, ਕਿ ਪੰਥ ਤੇ ਪਾਠਕ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਗੇ ਤੇ ਅਪਨੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਤਾਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨਗੇ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅੱਸੂ ੧, ੧੯੮੬ ਬਿ:	ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ

---

*(ੳ) ਹਿੰਦਾਲ ਦਾਸ ਨਗਰ ਜੰਡਯਾਲੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਹਿੰਦਾਲ ਦਾਸ ਦਾ ਚੇਲਾ 'ਬਿਧੀ ਚੰਦ' ਮਹੰਤ ਭਯਾ, ਤਿਸਦਾ ਬੇਟਾ ਚੇਲਾ 'ਦੇਵੀ ਦਾਸ'। ਇਨੋਂ ਕੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ 'ਸੰਤੋਂ ਕੀ' ਚੱਲਤੀ ਹੈ। [ਪੰਨਾ ਪ੨੬ (ਉਦਾਸੀਨ ਮਤ ਦਰਪਣ)

(ਅ) 'ਸ੍ਰੀ ਬਾਵਾ ਹਿੰਦਾਲ ਨਿਰੰਜਨ ਰਾਇ ਜੀ ਬਿ: ੧੬੧੨ ਮੱਘਰ ਪ 'ਸਾਧ ਓਦਾਸੀ' ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਅਜੇ ਤਾਈਂ ਚਲਦੀ ਹੈ। [ਪੰਨਾ ੧੦੭ (ਉਦਾਸੀਨ ਮਤ ਦਰਪਣ)

੧ ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ

ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਸਾਖੀ

ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਨੀਂਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਰੱਖੀ। ਆਪ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਲਿਖਨ ਵਾਲਿਆਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਬੁਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਲਿਖਿਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ' ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਆਪ ਨੂੰ ਬਾਲਾ, ਤਪਾ, ਸ਼ਾਹ, ਬਾਬਾ, ਪੀਰ, ਵਲੀ, ਕਲੰਦਰ ਤੇ ਰਿਖੀ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ-ਕਾਰਾਂ ਨੇ 'ਗੁਰ ਭਗਤੀ' ਨੂੰ ਮੁੱਖਿ ਰਖਿਆ ਹੈ ਅਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵੱਲ ਘੱਟ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਸਿਖ ਹੁਣ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਵਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰਦੇਸ ਨਿਵਾਸੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਜਦ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਗੇ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣਗੇ, ਕਿ ਸਿੱਖ ਤਵਾਰੀਖ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿੰਨੀ ਲਾ ਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵੱਲ ਛੇਤੀ ਹੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੇਸ ਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਬਤ ਭੁੱਲਾਂ ਫੈਲ ਜਾਣ-ਗੀਆਂ ਤੇ ਫੇਰ ਸੁਧਾਰ ਹੋਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਊ। ਇਤਿਹਾਸਕ

ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦੀ ਵੰਨਗੀ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ 'ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਸਾਖੀ' ਦ ਹਾਲ ਪੰਥ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ:—

੧

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਭੱਲੇ, ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿਆਰਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ 'ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ' ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ:—

ਬਾਬਾ ਆਯਾ **ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ** ਭੇਖ ਉਦਾਸੀ ਸਗਲ ਉਤਾਰਾ।
[ਵਾ: ੧, ਪ: ੩੮

ਮੇਲਾ ਸੁਣ ਸ਼ਿਵਰਾਤ ਦਾ ਬਾਬਾ **ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ** ਆਈ।
[ਵਾ: ੧, ਪ: ੩੯

ਮੇਲਿਓਂ ਬਾਬਾ ਉਠਿਆ **ਮੁਲਤਾਨੇ** ਦੀ ਜ਼ਯਾਰਤ ਜਾਈ।
ਅੱਗੋਂ ਪੀਰ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਦੁਧ ਕਟੋਰਾ ਭਰ ਲੈ ਆਈ।
ਬਾਬੇ ਕੱਢ ਕਰ ਬਗਲ ਤੇ ਚੰਬੇਲੀ ਦੁਧ ਵਿਚ ਮਿਲਾਈ।
ਜਿਉਂ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਗੰਗ ਸਮਾਈ।
[ਵਾ: ੧, ਪ: ੪੪

ਜ਼ਿਆਰਤ ਕਰ **ਮੁਲਤਾਨ** ਦੀ ਫਿਰ **ਕਰਤਾਰਪੁਰੇ** ਨੂੰ ਆਯਾ। [ਵਾ: ੧, ਪ: ੪੫

੨

ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਸਫਾ ੫੬੬ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

"ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ 'ਮਰਦਾਨੇ' ਦੀ ਆਸ-ਵਾਰੀ ਪੂਰਨ ਕਰਕੇ ਜਿਉਂ ਉਥੋਂ (ਖੁਰਮ ਸ਼ੈਹਰ ਤੋਂ) ਚਲੇ, ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ 'ਮੁਲਤਾਨ' ਦੇ ਬਾਹਰ ਆ ਬੈਠੇ। ਜਿੱਥੇ ਸ਼ਮਸ ਤਬਰੇਜ਼ ਦਾ ਮਕਾਨ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਸ਼ਮਸ ਤਬਰੇਜ਼ ਨੇ ਤਪ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਪੀਰਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆਂ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਫਕੀਰ ਆਯਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਪਿਆਲਾ ਦੁੱਧ ਦਾ ਭਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਹਿਓਨੇ ਕਿ ਏਥੇ ਪੀਰੀ ਪੂਰ ਹੈ। ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਇਕ 'ਚੰਬੇਲੀ ਦਾ ਫੁਲ' ਕੱਢਕੇ ਉੱਪਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਹਿਆ "ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਾਂਗੇ।"

(੩)

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਸਫਾ ੫੦੮ ਤੇ 'ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਸਾਖੀ' ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ:-

"ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੁਲਤਾਨ ਨੂੰ ਗਏ। ਅਰ ਸ਼ਮਸ ਤਬਰੇਜ਼ ਦੇ ਪਾਸਿ ਜਾਇ ਆਸਣ ਕੀਤਾ। ਅਤੇ ਮੁਲ-ਤਾਨ ਦੇ ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ ਖਬਰ ਭੇਜੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਸਾਡੇ 'ਦੀਦਾਰ' ਨੂੰ ਆਏ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਪੀਰਾਂ ਦੁੱਧ ਦਾ ਕਟੋਰਾ ਭੇਜਿਆ। ਜੋ ਮੁਲਤਾਨ ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ ਪੁਰ ਹੈ। ਤਾਂ ਬਾਬੇ 'ਚੰਬੇਲੀ ਦਾ ਫੁਲ' ਕਟੋਰੇ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਵ, ਅਸੀਂ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ "ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਾਂਗੇ।"

(੪)

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:–

ਚੌਪਈ

ਤਹਤੇ ਜਬ ਕੀਨੋ ਪ੍ਰਸਥਾਨਾ।
ਪਹੁੰਚੇ ਨਗਰ ਜਾਇ 'ਮੁਲਤਾਨਾ'।
ਪੀਰ ਬ੍ਰਿੰਦ ਜਹ ਸ਼ਮਸ ਸਮੇਤਾ।
ਮਿਲਨ ਚਹਯੋ ਬੇਦੀ ਕੁਲ ਕੇਤਾ।
'ਦੈਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਆਪਨੋ ਨੀਕਾ।
ਜਿਸ ਬਿਧ ਹ੍ਵੈਉਧਾਰ ਇਸ ਜੀਕਾ।'
ਸ਼ਮਸ ਤਬਰੇਜ਼ ਰੈਹਤ ਜਿਹ ਥਾਈਂ।
ਤਹਾਂ ਜਾਇ ਬੈਠੇ ਜਗ ਸਾਈਂ।
ਸਭ ਪੀਰਨ ਕੋ ਸੁਧ ਜਬ ਹੋਈ।
ਮਿਲਕੇ ਮਤੇ ਕਰਤ ਭੇ ਸੋਈ।
"ਇਨ ਜੀਤੇ ਸਭ ਥਾਨ ਮਹਾਨਾ।
ਕਾਬਾ ਚਰਨਨ ਸੰਗ ਫਿਰਾਨਾ।
ਚਰਚਾ'ਅਜ਼ਮਤ'ਮਹਿ ਇਹ ਭਾਰੀ।
ਸਕਿਓ ਨ ਕੋਊ ਅਟਕ ਅਗਾਰੀ।
ਸਰਬਰ ਬਾਦ ਨਹੀਂ ਬਨਿਆਈ।
ਬਿਨਤੀ ਕਰਕੈ ਕਰਹੁ ਬਿਦਾਈ"।
ਅਸ ਬਿਚਾਰ ਕਰ ਦੂਧ ਕਟੋਰਾ।
ਭਰ ਕਰ ਲੇ ਆਏ ਗੁਰ ਓਰਾ।
ਏਹ ਜਨਾਵਨ ਤਿਨ ਨੈ ਕੀਨੋ।

ਪੀਰੀ ਪੁਰ ਮੁਲਤਾਨ ਸੁ ਚੀਨੋ ।
ਨਹੀਂ ਸਮਾਈ ਗਾਵਰ ਕੇਰੀ।
ਗਮਨਹੁ ਅਪਰ ਬਾਨ, ਪੁਰ ਹੇਰੀ।
ਨਿਕਟ ਆਨ ਜਬ ਧਰਯੋ ਅਗਾਰੀ।
ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਬਿਧ ਜਾਨੀ ਸਾਰੀ।
'ਫੁਲ ਚੰਬੇਲੀ' ਕੋ ਇਕ ਲੀਨਾ।
ਤਿਹ ਪਰ ਕਰਤੇ ਛੋਡਨ ਕੀਨਾ।
ਤਰਿਓ ਦੂਧ ਪਰ ਭਲੇ ਸਮਾਯੋ।
ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿਖਾਯੋ।
ਫੂਲ ਸਮਾਯੋ ਭਰਯੋ ਕਟੋਰੇ।
ਤਿਉਂ ਹਮ ਕੋ ਜਾਨਹੁ ਇਸ ਠੌਰੇ।
ਇਹ ਸਬ ਰੀਤ ਲਖੀ ਜਬ ਪੀਰਾ।
ਜਾਨਿਓ ਮਨ ਮੈਂ ਗੁਨੀ ਗਹੀਰਾ।

੫

ਗਜਾਨੀ ਗਿਆਨਸਿੰਘ ਜੀਨੇ ਤ੍ਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਹਿੱਸਾ ੧, ਨੰਬਰ ੧, ਸਫਾ ੨੯੦-੨੯੧ ਤੇ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

'ਉੱਚ' ਦੇ ਪੀਰ ਸਯਦ ਅਹਿਮਦ ਹਸਨ ਜਲਾਲ ਦੀਨ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ ਕਰ 'ਫਤਹ' ਪਾਈ। ਫੇਰ 'ਮੁਲਤਾਨ' ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਸ਼ਮਸ ਤਬਰੇਜ਼ ਆਦਿਕ ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਦੇਖ, ਦਰਯਾ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਪੀਰਾਂ ਨੇ ਜਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਆਗਮਨ ਸੁਣਿਆਂ ਤਾਂ ਇਕ

ਪਿਆਲਾ ਦੁੱਧ ਦਾ ਭਰਕੇ ਘੱਲ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ 'ਪਤਾਸੇ' ਪਾ ਉਪਰ 'ਫੁੱਲ' ਰੱਖ ਮੋੜ ਭੇਜਿਆ। ਤਾਂ 'ਮਰਦਾਨੇ' ਨੇ ਆਖਿਆ ਜੀ ਦੁੱਧ ਪੁਤ ਆਏ ਹੋਏ ਭੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੋੜੇ ਹਨ ? ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਦੇ ਛੱਡਦੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ 'ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਕਰਤਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੋਰ ਦੁੱਧ ਘੱਲ ਦੇਜੀ। ਏਸ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਕਾਈ ਗੱਲ ਸੀ। ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ 'ਜੀ ਓਹ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ' ?

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ 'ਮਰਦਾਨਿਆਂ ! ਮੁਲਤਾਨੀ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਜਤਾਯਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁਲਤਾਨ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਨਾਲ ਏਸ ਪਿਆਲੇ ਵਾਂਗੂੰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਤੁਸ ਂ ਕਿੱਥੇ ਰਹੋਗੇ ? ਅਸਾਂ 'ਪਤਾਸੇ' ਪਾ 'ਫੁਲ' ਰੱਖ ਏਹ ਜਤਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਮਿਠੇ ਬਣਕੇ ਫੁਲ ਦੀ ਤਰਾਂ ਸਭ ਦੇ ਉਪਰ ਰਹਾਂਗੇ।' ਏਹ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਮਰਦਾਨੇ ਰਬਾਬ ਵਜਾਇਆ ਤੇ ਬਾਬੇ ਸ਼ਬਦ ਉਠਾਇਆ:—

'ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਨਿਰਾਲਮੁ ਮੁਰਗਾਈ ਨੈਸਾਣੇ।'

ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਾਖੀ ਦੂਜੀ ਉਦਾਸੀ ਸਫਰ) ਦੇ ਅੰਤ ਭਾਦਰੋਂ ਸੰਮਤ ੧੫੭੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੋਈ। [ਪੰਨਾ ੨੯੪]

੬

ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫੇਰ ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਭਾਗ ੧, ਹਿਸਾ ੧, ਸਫਾ ੪੮੩ ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:—

'ਪਾਕ ਪਟਨ' ਤੋਂ ਚੱਲਕੇ 'ਮੁਲਤਾਨ' ਸ਼ਮਸ

ਤਬਰੇਜ਼ ਦੀ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਬਾਬੇ ਜੀ ਜੀ 'ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ' ਹੈ) ਜਾ ਉਤਰੇ। ਬਾਬੇ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸਾਖੀ ਸੁਣਕੇ ਬਹੁਤ ਲੋਗ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਓਥੋਂ ਦੇ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੇ ਏਥੇ ਇਹ ਠਹਿਰ ਗਏ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਮਾਨਤਾ ਘੱਟ ਜਾਊ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕਪਿਆਲਾ ਦੁਧ ਦਾ ਭਰਕੇ ਬਾਬੇ ਪਾਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵਿਚ 'ਪਤਾਸੇ' ਪਾਕੇ ਉਤੇ 'ਫੁਲ' ਰੱਖ ਕਰ ਪਿਆਲਾ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਪੁਛਣੇ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਏਥੋਂ ਦੇ ਫਕੀਰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਮੁਲਤਾਨ ਸ਼ਹਿਰ ਪਿਆਲੇ ਵਾਂਗੂੰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ 'ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ ਪੁਰ' ਹੈ। ਅਸਾਂ ਆਖਿਆ ਹੈ 'ਅਸੀਂ ਮਿਠੇ ਵਾਂਗੂੰ ਵਿਚ ਸਮਾਕੇ ਸਵਾਦ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ ਤੇ ਸਭ ਤੇ ਉਪਰ ਅਸੰਗ ਰਹਾਂਗੇ'। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਚਨ ਕਰ ਮੁਲਤਾਨ ਤੋਂ ਚੱਲਕੇ 'ਉਚ ਪਿੰਡ' ਗਏ। ਤਾਂ ਪੀਰ 'ਜਲਾਲ ਦੀਨ' ਸੱਯਦ ਮਿਲਿਆ।ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ "ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਦੰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੇਦੰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥" ਵਾਲੀ ਪਉੜੀ ਪੜ੍ਹ ਰਹਿਆ ਸੀ।

ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏਹ ਸਾਖੀ ਫੱਗਣ ਸੰਮਤ ੧੫੭੯ ਬਿ: ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹੋਈ।

[ਪੰਨਾ ੪੭੮

ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਦਿਤੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ੬ ਪ੍ਰਮਾਨ ਪੜ੍ਹਨਤੋਂ ਪਾਠਕਾਂ ਤੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਜਾਊ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਲੋਂ ਕੇਡੀ ਅਨਗੈਹਲੀ ਹੈ। ਜ਼ਰਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰੋ:–

(੧) ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਸਾਖੀ ਇਕ ਵਾਰ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ "ਹੂ-ਬ-ਹੂ" ਦੋ ਵਾਰੀ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

੨) ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਖੁਰਮ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਚੁਕਾ ਸੀ (ਜੈਸਾ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚਦਰਜ ਹੈ) ਕਿ ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਜ਼ਜਾਰਤ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀਦੇ ਨਾਲਸੀ? ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਹਿਸਾ ੧,ਨੰਬਰ ੧,ਸਫਾ ੪੮੭ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ੧੩ ਮੱਘਰ ਸੰ: ੧੫੮੧ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ।

(੩) ਏਹ ਸਾਖੀ:-

(ੳ) ਭਾਦਰੋਂ ਸੰ: ੧੫੭੨ ਬਿ: ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੋਈ, ਕਿ-

(ਅ) ਫੱਗਣ ਸੰਮਤ ੧੫੭੯ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹੋਈ,ਕਿ

(ੲ) ੧੩ ਮੱਘਰ ੧੫੮੧ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹੋਈ ?

(ਏਹ ਸੰਮਤ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਲਿਖੇ ਹਨ? ਕਿ ਮਨੋ ਕਲਪਤ ਹਨ ?

(੪) ਗੁਰੂ ਜੀ-

(ੳ) ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ ਤੋਂ ਮੁਲਤਾਨ ਗਏ,ਕਿ-

(ਅ) 'ਉਚ' ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਮੁਲਤਾਨ ਗਏ, ਕਿ-

(ੲ) ਪਾਕਪਟਨ ਤੋਂ ਮੁਲਤਾਨ ਗਏ, ਕਿ-

(ਸ) ਖੁਰਮੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਮੁਲਤਾਨ ਗਏ।

(੫) ਗੁਰੂ ਜੀ–

(ੳ) ਮੁਲਤਾਨ ਤੋਂ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਆਏ, ਕਿ–

(ਅ) ਮੁਲਤਾਨ ਤੋਂ ਉਚੇ ਪਿੰਡ ਆਏ, ਕਿ–

(ੲ) ਮੁਲਤਾਨ ਤੋਂ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਆਏ।

(੬) ਗੁਰੂ ਜੀ–

(ੳ) 'ਮੁਲਤਾਨ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ' ਕਰਨ ਗਏ ਸੀ, ਕਿ–

(ਅ) ਪ੍ਰਹਿਲਾਦਭਗਤ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਦੇਖਣ, ਜਾਂ

(ੲ) ਮੁਲਤਾਨੀ ਪੀਰਾਂ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨ।

(੭) ਚੰਬੇਲੀ ਦਾ ਅਰਥ 'ਫੁਲ' ਹੈ ਕਿ 'ਪਤਾਸੇ' ?

(੮) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਕੋਨਕ ਭਰੇ ਪਿਆਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ੈ ਮਿਲਾਈ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ?

(੯) ਬਗਲ ਦਾ ਬਾ-ਮੁਹਾਵਰਾ ਅਰਥ ਪਾਸ (ਕੋਲ) ਹੈ, ਕਿ ਬੰਗਲੀ (ਝੋਲੀ) ?

ਸੋ ਬਿਨਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਨਾ ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਅਪਰਮਾਨੀਕ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀਦੇ ਯਥਾਰਥ-ਉੱਤਰ ਦੀ ਹਾਨੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪਰ ਭੇਦ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਏਹ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਸਭ ਜਣੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ–

(੧) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ 'ਮੁਲਤਾਨ' ਜ਼ਰੂਰ ਗਏ।

(੨) ਪੀਰਾਂ ਨੇ ਦੁੱਧ ਭਰਿਆ ਪਿਆਲਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

(੩) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਚੰਬੇਲੀ' ਕਟੋਰੇ 'ਵਿਚ ਮਿਲਾਈ'।

ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕ ਜੀ ! ਏਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਪੀਰਾਂ

ਅੱਡੋ ਅੱਡ ਹੋ ਸੱਕਦਾ ਹੈ। ਸਿਧਾਂਤ ਅਪਨੀ ੨ ਬੁਧੀ ਅਨੁ-ਸਾਰ ਮੰਨਿਆਂ ਜਾਂ ਸੱਕਦਾਹੈ।'ਮੂਰਖ ਪੰਡਤ ਸੁਰਤ ਬਸੇਖੈ।'* ਪਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੱਲ ਇਕ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੈ ਕਿ 'ਚੰਬੇਲੀ' ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਨੇ ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ (ਰੁਕਨਦੀਨ, ਬਹਾਵਲ ਹੱਕ, ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ, ਸੱਯਦ ਅਬਦੁਲ ਕਾਕੋਰੀ, ਸਦਾ ਸੁਹਾਗਨ, ਰਤਨ ਨਾਥ ਜੋਗੀ, ਸਹਿਜੂ ਭਗਤਆਦਿ) †ਨੂੰ ਖ਼ੂਬ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਦਿੱਤੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਰਹਿਣੀ ਗਹਿਣੀ ਤੋਂ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ 'ਚੰਬੇਲੀ' ਦੀ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ। ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ ਦੇ ਜੋਗੀਆਂ ਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਾਂਤ ਬਖਸ਼ੀ । ਦੇਸ਼ ਦਾਹ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਖੀ ਰੂਪੀ ਚੰਬੇਲੀਦੀ ਭਿੰਨੀ ਤੇ ਮਿੱਠੀ ਮਹਕ ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਪਸਰ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਗਿਆਸੂ ਪਪੀਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰੂਪੀ ਚੰਬੇਲੀ ਦਾ ਅਤਰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ 'ਖਿੱਚਾ ਖਿੱਚੀ' ਦੇ ਸਮੇਂ 'ਚੰਬੇਲੀ' ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤਣਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:-

ਪਰਥਾਇ ਸਾਖੀ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਬੋਲਦੇ ਸਾਝੀ ਸਗਲ ਜਹਾਨੈ।

---

*ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ।

†ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਹੋਣ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ

ਸੁਖਮਨੀ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ

ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਵੀਚਾਰ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਸੁਖਮਨੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਫੁੱਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਸਾਖੀ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਪ੍ਰਮਾਨੀਕ ਗ੍ਰੰਥ-ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਜ ਖਿਆਲਾਂ ਤੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਫੁੱਟ-ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਫੁੱਟ ਦਾ ਫਲ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿੱਤਜ ਦੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ ਸੁਖਮਨੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਥਾਇ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਨ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਓਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਚਿਤ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਸੱਜਣ ਜੀ ਪਾਸ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਵਧੀਕ ਪ੍ਰਮਾਨ ਹੋਣ ਤਾਂ ਬਟੋਰਕੇ ਛਪਵਾ ਦੇਣ, ਤਾਂਕਿ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਕੇ ਸਤਿ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਪਰਸਪਰ ਗਲਤ ਫਹਿਮੀ ਹਟ ਜਾਏ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਫੁੱਟ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੰਥ ਘਾਤਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਵਿਚ ਏਹ ਭੀ ਇਕ ਚਾਲ ਹੈ। 'ਗੁਰਦਵਾਰਾ' ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਉਦਾਸੀ-ਅਕਾਲੀ ਸੁਆਲ ਉਤਪਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਉਦਾਸੀ ਗ੍ਰੰਥ-

ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਤਬਦੀਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਈ ਮਨ-ਮੰਨੇ ਗ੍ਰੰਥ ਛਪ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਈ *'ਨਏ ਸਿਧਾਂਤ' ਘੜੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਏਹ ਲੇਖ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਅੰਗ ਮੰਨੇ ਜਾਣਗੇ। ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਤਾਨਾਂ ਲਈ 'ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ' ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਹਾਨੀ-ਕਾਰਕ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਜਾਤੀ ਦਾ ਇਤਹਾਸ ਵਿਗੜ ਜਾਏ ਉਹ ਜਾਤੀ ਅਧੋਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਿਆਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਇਤਹਾਸ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨਿਰੋਲ ਰੱਖਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੱਖਪਾਤ ਨਾਲ ਸਾਖੀਆਂ ਲਿਖਨੀਆਂ ਤੇ ਪੰਥ-ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਕਠ-ਪੁਤਲੀ ਬਣਨਾ ਸਿਆਨਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ

---

*ਜੋ ਲੋਗ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕੀ ਬਾਨੀ ਕੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੀ ਕੁੰਜੀ ਬਤਲਾਤੇ ਹੈਂ ਸੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੈਸੀ ਕੁੰਜੀ ਜੰਦ੍ਰੇ ਵਾਲੇ ਕਾਰੀਗਰ ਕੀ ਠੀਕ ਹੋਤੀ ਹੈ, ਦੂਸਰੇ ਕੀ ਨਹੀਂ, (ਵੈਸੇ ਹੀ **ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਕੀ ਬਾਣੀ ਕੁੰਜੀ ਨਹੀਂ**, ਗੁਰ ਮਹਿਮਾਂਰੂਪ ਬਾਣੀ ਹੈ) ਜੰਦ੍ਰਾ ਰੂਪ ਗੁਰਬਾਣੀ(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬਜੀ) ਹੈ। ਵੈਸੇ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ **ਪਾਣ ਸੰਗਲਾਂ ਹੋ ਜੀ** ਰੂਪ ਹੈ।"

(ਗੁਰੂ ਉਦਾਸੀਨ ਮਤ ਦਰਪਣ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ, ਸੱਤਵਾਂ ਅਧਜਾਇ ਪੰਨਾ ੫੩੬)।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕੁਛ ਪਉੜੀਆਂ ਕੁੰਜੀ ਨਹੀਂ। [ਕਰਤਾ

ਨੂੰ ਘਰ ਬਾਹਰ ਦੇ ਪੰਥ-ਘਾਤਕਾਂ ਤੋਂ ਅਪਨੀ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖ ਲਿਟਰੇਚਰ ਵਿਚ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸੰਬੰਧੀ ਇਹ ਸਾਖੀ, ਪ੍ਰਮਾਨ ਲਿਖੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ:–

ਪ੍ਰਮਾਨ ਪਹਿਲਾ

'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ' ਜੋ ਠਾਕਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚੇਲੇ ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਮਤ ੪੩੧ ਨਾ: ਸ਼ਾ: ਵਿਚ ਮੁਫ਼ੀਦ ਆਮ ਪ੍ਰੈਸ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਛਾਪੀ। ਉਥਾਨਕਾ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਉਥਾਨਕਾ' ਦੀ ਇਕ ਪੋਥੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਲਿਖਵਾਈ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਇਹ ਪੋਥੀ "ਭਾਈ ਭਗਵਾਨਾ ਜੀ" ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਭਗਵਾਨਾ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ "ਧਰਮ ਸਿੰਘ" ਸਜਿਆ। ਇਸ ਪੁਰਾਤਨ ਉਥਾਨਕਾ ਦੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਨਾਵੇਂ ਮਹੱਲੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਉਥਾਨਕਾ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣਕੇ ਲਿਖੀਆਂ। ਏਹ ਭੂਮਿਕਾ ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਮਤ ੪੧੨ ਨਾ: ਸ਼ਾ: ਵਿਚ ਲਿਖੀ। ਇਸ ਪੁਰਾਤਨ ਉਥਾਨਕਾ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:–

"ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ "ਦੀਪ ਮਾਲਾ" ਤੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਭਾਈ ਵੇਸੀ, ਭਾਈ ਜੋਧਾ, ਭਾਈ ਬ੍ਰਹਮਣ, ਭਾਈ ਗੋਬਿੰਦਾ,

ਭਾਈ ਗੋਲਾ, ਭਾਈ ਮੋਹਨ, ਭਾਈ ਮੰਝੂ, ਭਾਈ ਰਮਜਾ, ਭਾਈ ਕਾਲੂ, ਭਾਈ ਮੇਹਰੂ,ਭਾਈ ਨਿਹਾਲੂ,ਭਾਈ ਪਰਬਤਾ, ਭਾਈ ਦੀਪਾ,ਪੰਡਿਤ ਨੱਥੂ,ਕਾਕਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ, ਹਰੀਆ ਸਾਧ, ਗਹਰਾ ਮੋਹਨ, ਭਾਈ ਜੱਸੂ, ਮੈਨ ਸੁਖ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਆਏ ਸੀ । ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਥਾਇ ਸੁਖਮਨੀ ਦਾ ਉਚਾਰ ਹੋਯਾ ।" [ਪੰਨਾ ੩੩

ਸੋ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਫੁੱਟ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਬਾਤ ਇਸ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਪ੍ਰਥਾਇ ਸੁਖਮਨੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਖੋਜੀ ਆਪ ਖੋਜ ਲੈਣ ।

ਪਰਮਾਨ ਦੂਜਾ

ਭਾਈ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਪਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਦੋ 'ਪ੍ਰਯਾਇ' ਛਪੇ ਹੋਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਛੋਟੇ, ਦੂਜੇ ਵੱਡੇ। ਛੋਟੇ ਪ੍ਰਯਾਇ,ਸੰਪਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀ ਵਧੀਕ ਪਰਮਾਨੀਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਸੁਖਮਨੀ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਨਹੀਂ । ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਯਾਏ 'ਗੁਰਮਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜੱਥਾ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਛਪਾਏ ਹਨ । ਭਾਈ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਾਲਕ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੁਸਤਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਨੇ ਏਹ ਪ੍ਰਯਾਇ ਭਾਈ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਾਲਕ ਐਂਗਲੋ ਉਰਦੂ ਐਂਡ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪ੍ਰੈਸ, ਹਾਲ ਬਜ਼ਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਵਿਚ ਛਪਾਏ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਡੇ

ਪ੍ਰਯਾਵਾਂ ਤੇ 'ਸੁਗਮ ਪ੍ਰਿਜ਼ਾਜ਼' ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਦਿ ਰਚਿਤ ਪੰਡਿਤ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਿਆਨੀ" ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਸੰਮਤ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ। ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਯਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਪਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀ ਰਚਿਤ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੇ 'ਸੁਗਮ ਪ੍ਰਯਾਵਾਂ' ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

"ਰਾਗ ਗਉੜੀ ॥ ੮ ॥ ੧੬ ॥ ਆਦਿ ਸਚੁ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਇਸ ਕੀਆਂ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ੨੪ ਪੂਰਨ ਕਰੋ।ਤਬ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਆ ਕੁਛ ਆਪ **ਧਾਰਨਾ** ਬਤਾਏਂ, ਜਿਸ ਧਾਰਨਾ ਪਰ ਹੋਰ ਉਚਾਰੀਏ। ਤਬ ਬਾਬੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਕਾ ਸਲੋਕ ਇਥੇ ਰਖਿਆ ਜੋ ਇਸਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੇਦਾਂਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰੋ।"

[ਪੰਨਾ ੧੫੩

ਏਹ ਸਾਖੀ ਦਾ ਮੁੱਢ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਫੁਟ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਬਾਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਨਿਰਬਾਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਜੀ ਇਸ ਲੇਖ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੂੰ "ਦੋਸ ਰੋਪਨਾ" ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਸੰਪਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਪੁਰਾਤਨ ਉਥਾਨਕਾ ਤੇ ਹੀ ਸੰਤੋਖ ਰੱਖਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਦੁਖਾਉਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

ਪਰਮਾਨ ਤੀਜਾ

ਸੰਤ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੀ ਸਾਧੂ ਉਦਾਸੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ

ਨੇ 'ਪ੍ਰਯਾਇ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ' ਛਪਵਾਏ ਸਨ। ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੀ ਉਦਾਸੀ ਨੇ ਅਪਣੇ ਪ੍ਰਯਾਵਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

ਏਕ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਰਾਮਸਰ ਮੈਂ ਬੈਠੇ ਥੇ। ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਮੋਖ ਕਾਂਖੀ ਸਿੱਖ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਆ, ਜੋ 'ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ' ਕੋਈ ਗੀਤਾ ਕਾ ਪਾਠ, ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸਹਸਰ ਨਾਮ ਕਾ ਅਰ ਗਜਿੰਦਰ ਮੋਖ ਸਤੋਤ੍ਰਾਦਿ ਪੁੰਨ ਪਾਠ ਕਰਤੇ ਹੈਂ। ਸੋ ਹੇ ਪ੍ਰਭੋ ਦਾਸੋਂ ਕੋ ਭੀ ਕੋਈ ਸੁਖੈਨ ਪਾਠ ਅਰ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਦਿ ਕੇ ਤੁਲ ਮਹਾਤਮ ਵਾ (ਅਰ) ਹਮਾਰੇ ਚੌਬੀਸ ਹਜਾਰ, ਆਠ ਜਾਮ ਕੇ ਸਫਲ ਹੋਵੇ, ਐਸਾ ਪਾਠ ਕੋਈ ਰਚ ਦੇਈਏ। ਅਰ ਜੈਸੇ ਹਮਾਰਾ ਉਧਾਰ ਹੋਵੇ ਅਰ ਨਿੱਤਨੇਮ ਭੀ ਬਣਾ ਰਹੇ। ਅਰ ਹੋਰ ਸਿਸਕ੍ਰਿਤ ਪਾਠ ਹਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਜਾਨਤੇ,ਮੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਹਾਂ। ਪੁਨ: ਆਪ ਕੇ ਵਾਕੋਂ ਪਰ ਦਾਸੋਂ ਕੀ ਸਰਧਾ ਹੈ, ਅਰ ਆਪ ਕੇ ਵਾਕ ਭੀ ਬੇਦ ਰੂਪ ਹੀ ਹਮ ਨਿਸਚੇ ਕੀਏ ਹੈਂ। ਪ੍ਰਮਾਨ-

ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਤ, ਤਾਕੀ ਬਾਨੀ ਏਕਾ

ਪੁਨ: ਬਚਨ ਭਯਾ। ਏਹ ਸੁਖਮਨੀ ਪਾਠ ਹੈ। 'ਚੌਵੀ' ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਹੈਂ, ਇਸ ਕੀਆਂ। ਅਰ ਜੇਤੇ ਗੀਤਾ ਕੇ ਅੱਖਰ ਹੈਂ ਤੇਤੇ ਹੀ ਇਸਕੇ ਹੈਂ, ਅਰ ਗੀਤਾਦਿਕੋਂ ਕੇ ਤੁਲ ਯਾਕੇ ਪਾਠ ਕਾ ਮਹਾਤਮ ਹੋਗਾ, ਐਸੇ ਸੋਲਾਂ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਰਾਮਸਰ ਉਚਾਰੀਆਂ। ਹੋਰ ਅਸਟ (੮) ਬਾਰਠ ਸਾਹਿਬ ਜਾਇਕੇ ਉਚਾਰੀਆਂ ਹੈ, ਭੇਟਾ ਜਾਇ ਰਖੀਆਂ। ਕਹਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ "ਔਰ ਆਠ ਭੀ ਉਚਾਰੋ ਔਰ ਚੌਬੀਸ ਪੂਰੀਆਂ

ਹੋਵੇਂ, ਤੋ ਗੀਤਾ ਤੁਲ ਹੋ ਜਾਵੇਂ। ਤਬ ਆਠ ਹੋਰ ਰਚਕੇ ਚੌਬੀਸ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ।"

ਇਸ ਲੇਖ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ,ਕਿ ੮ ਅਸਟਪਦੀਆਂ **ਬਾਰਠ ਜਾਕੇ** ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਸਾਖੀ ਸਾਧੂ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਦਾਸੀ ਨੇ ਲਿਖੀ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਬਾਰਠ ਜਾਨ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦੀ ਏਹ ਨੀਂਹ ਧਰੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਦੀਪ ਮਾਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਮੇਲੇ ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣਕੇ ਸੁਖਮਨੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਨਾ ਮੰਨਦੇ ਸਨ, 'ਸੁਗਮ ਪ੍ਰਜਾਵਾਂ' ਵਿਚ 'ਅਸਥਾਨ' ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ।

ਪਰਮਾਨ ਚੌਥਾ

ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਮਹਾਰਾਜ ਫਰੀਦ ਕੋਟ ਵਾਲੀ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਦਿ ਸਟੀਕ, ਸੈਂਚੀ ਪਹਿਲੀ ਵਿਚ ਏਹ ਫੁਟ ਨੋਟ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:–

"ਬਾਰਠ ਨਾਮ ਨਗਰ ਜੋ ਪਹਾੜ ਦੀ ਕੰਢੀ ਮੈਂ ਹੈ, ਜਹਾਂ ਥੰਭ ਸਾਹਿਬ ਅਬ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਹਾਂ ਗਏ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਕੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾਰਥ ਸੋਲਾਂ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਭੇਟਾ ਕਰੀ ਅਰੁ ਕਹਾ ਜੀ ਚਵੀ (੨੪) ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੋ। ਸੁਣ ਕਰ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪਰਮ ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਏ। ਔਰ ਇਸ ਬਾਣੀ ਕਾ ਅਤੀ ਮਹਾਤਮ ਉਚਾਰਨ ਕੀਆ। ਤਬ 'ਆਦਿ ਸਚੁ' ਏਹ ਸਲੋਕ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਹਾ। ਆਗੇ ਆਠ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਆਂ। ਅਰ ਕਈ ਮਹਾਤਮਾਂ ਇਉਂ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਚਵੀ ਅਸਟ-

ਪਦੀਆਂ ਰਾਮਸਰ ਪਰ ਉਚਾਰਨ ਕਰੀਆਂ।"[ਪੰਨਾਂ ੧੨੫੧

ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਬਦਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਨੇ ਇਸ ਉਥਾਨਕਾਂ ਤੇ ਬਿਬਾਦ ਨੂੰ ਅਨਭਵ ਕੀਤਾ।

ਪਰਮਾਨ ਪੰਜਵਾਂ

ਸ੍ਰੀ ਨਿਰਬਾਣ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਉਦਾਸੀ(ਕਵਿ)ਨੇ ਸੰਮਤ ੪੫੨ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹੀ, (ਸੰਨ ੧੯੨੧ ਈ: ਸੰਮਤ ੧੯੭੮ ਬਿਕ੍ਰਮ) ਵਿਚ 'ਉਦਾਸੀਨ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਪਹਿਲਾ *ਭਾਗ' ਨਾਮ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਛਾਪੀ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸ੍ਰ। ਨਿਰਬਾਣ ਜੀ ਨੇ ਏਹ ਨਵੀਂ ਉਥਾਨਕਾ ਲਿਖੀ।

ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫

ਸੋ ਪਹਿਲੇ ਇਸਕੀ ਉਥਾਨਕਾ ਸੁਣੀਏਂ।

ਦੋਹਿਰਾ

ਅਹਿਨਿਸ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਕਰ, ਤਾਰਤ ਆਰਤ ਲੋਕ॥
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕੀ ਭਗਤਿ ਸੇ, ਹਰੇ ਪਾਪ ਸਭ ਸ਼ੋਕ॥ ੫॥

ਚੌਪਈ

ਸੰਮਤ "ਇਕ ਸੌ ਇਕੀ" ਆਇਆ।
ਅਰਜਨ ਗੁਰੂ ਬਜਾਹ ਕਰਾਇਆ॥
"ਪੂਰਬ ਰੀਤਿ" ਨ ਕਿਨੇ ਕਰਾਈ।
ਸੁਤੇ ਸੁਭਾਇ "†ਭੂਲ" ਸਭਿ ਆਈ॥ ੬॥

---

*ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਵੰਸਾਲੈ ਦਾ ੫ ਤੇ ੬ ਧਿਆਇ।
†'ਅਭੁਲ ਗੁਰੂ' ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ।

ਚੌਪਈ

ਬੀਚਿ ਸੁਖਮਨੀ ਕਰੀ ਬਖਾਨ।
ਸੋਲਾਂ ਅਸਟਪਦੀ ਤਕ ਜਾਨ॥
'ਫਿਰ ਆਗੇ ਰੁਕ ਗਈ ਜਬਾਨ।
ਜਕੜ ਗਈ ਉਚਰੇ ਨਹਿ ਬਾਨਿ' ॥ ੭॥
ਪੁਨ ਗੁਰੂ ਨੈ ਲਿਖ ਦਿਓ ਇ ਸਾਰੀ।
ਯੇ ਕਿਆ ਹਮ ਕੋ ਭਯੋ 'ਬਿਮਾਰੀ'॥
'ਅਬ ਰਸਨਾ ਹਰਿ ਗੁਣ ਨਹਿ ਗਾਇ'।
'ਬਿਸ਼ਿਆ' ਕੋ ਬਹੁ ਭਾਂਤਿ ਤਕਾਇ॥ ੮॥

ਚੌਪਈ

ਸੈਨ ਸਮਝ ਬੁਢਾ ਯੋਂ ਬੋਲੇ।
ਗੁਰੂ ਅਰਜਣ ਹੈ ਸੂਧੇ ਭੋਲੇ॥
ਬਿਘਨ ਭਯੋ, ਤੁਮਰੇ ਘਰ ਕੋਈ।
ਤਾਂਤੇ ਤੁਮਰੀ ਗਿਰਾ ਖਲੋਈ॥ ੯॥
"ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ" ਨਹੀ ਆਦਿ ਮਨਾਇਓ।
ਯਾਂ ਤੇ ਬਿਘਨ ਤੋਹਿ ਘਰ ਆਇਓ।
ਹੋਣਹਾਰ ਨੇ ਦੀਏ ਭੁਲਾਇ।
ਯਹਿ ਕਾਰਨ 'ਹਮ' ਦੀਓ ਬਤਾਇ॥੧੦॥

ਰਾਗ ਸਾਲੂ ਮਹਲਾ ੫ ਸਪੌਂਚੀ।

ਅਬ ਚਾਲੋ ਸਭ ਮਿਲ ਪਰਵਾਰ।
ਬਾਰਠ ਗਾਮ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ॥
ਵਿਧੀ ਸਹਿਤ ਚਾਲੋ ਗੁਰੂ ਪਾਸ।
ਬਖਸਾਵੇਂਗੇ ਕਰ ਅਰਦਾਸ॥੧੧॥

ਗੁਰੂ ਦਿਆਲੂ ਬਖਸੇਂਗੇ ਮੋਹਿ ।
ਦਾਸ ਜਾਨ ਕਰ ਕਰੇਂ ਨ ਰੋਹਿ ॥
ਸਭੀ ਸੰਗਤਾਂ ਚਲੀ ਪਿਆਰੀ ।
ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਗੁਰੂ ਉਰ ਮਹਿ ਧਾਰੀ ॥ ੧੨ ॥
ਬਾਰਠ ਗਾਮ ਗਏ ਗੁਰ ਪਾਸ ।
ਦੋ ਕਰ ਜੋੜ ਕਰੀ ਅਰਦਾਸ ।
ਹਮ ਭੂਲਿਓ ਗੁਰੂ ਤੁਮ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ।
ਖਿਨ ਖਿਨ ਬਖਸ਼ਨਹਾਰ ਮੁਨਿੰਦ ॥ ੧੩ ॥

ਦੋਹਿਰਾ

ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦੇਆਂ ਗੁਹੋ ਚਰਨ ਕਮਲ ਧਰ ਮਾਥ ।
ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ 'ਇਕ ਜੋਤ' ਦ੍ਵੈ ਆਥ ॥ ੧੪ ॥
ਪਿਤਾ ਮਾਤ ਮਿਸਿ ਉਪਜਿਓ ੂਰਨ ਬ੍ਰਮੁ ਦੋਤ ।
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ੍ਰ ਸੁ ਬਿਬ ਰੂਪੰ 'ਇਕ ਜੋਤਿ' ॥ ੧੫ ॥

ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਤਾਰਾਂ ਸ਼ਬਦ ॥
ਸਾ ਰੁਤਿ ਸੁਹਾਵੀ ਜਿਤੁ ਤੁਧੁ ਸਮਾਲੀ ॥
ਸੋ ਕੰਮੁ ਸੁਹੇਲਾ ਜੋ ਤੇਰੀ ਘਾਲੀ ॥
ਸੋ ਹਿਦਾ ਸੁਹੇਲਾ ਜਿਤੁ ਰਿਦੈ ਤੂੰ ਵੁਠਾ
ਸਭਨਾ ਕੇ ਦਾਤਾਰਾ ਜੀਉ ॥ ੧ ॥
ਤੂੰ ਸਾਝਾ ਸਾਹਿਬੁ ਬਾਪੁ ਹਮਾਰਾ ॥
ਨਉਨਿਧਿ ਤੇਰੈ ਅਖੁਟ ਭੰਡਾਰਾ ॥
ਜਿਸੁ ਤੂੰ ਦੇਹਿ ਸੁ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਵੈ
ਸੋਈ ਭਗਤੁ ਤੁਮਾਰਾ ਜੀਉ ॥ ੨ ॥

ਸਭੁ ਕੋ ਆਸੈ ਤੇਰੀ ਬੈਠਾ ॥
ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਤੂੰ ਹੈ ਵੂਠਾ ॥
ਸਭੇ ਸਾਝੀਵਾਲ ਸਦਾਇਨਿ
ਤੂੰ ਕਿਸੈ ਨ ਦਿਸਹਿ ਬਾਹਰਾ ਜੀਉ ॥ ੩ ॥
ਤੂੰ ਆਪੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੁਕਤਿ ਕਰਾਇਹਿ ॥
ਤੂੰ ਆਪੇ ਮਨਮੁਖਿ ਜਨਮਿ ਭਵਾਇਹਿ ॥
ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤੇਰੈ ਬਲਿਹਾਰੈ
ਸਭੁ ਤੇਰਾ ਖੇਲੁ ਦਸਾਹਰਾ ਜੀਉ ॥ ੪ ॥

[ਸ਼ਬਦ ੨ ਦੂਜਾ ॥ ੧੬ ॥]

ਤੂੰ ਪੇਡੁ ਸਾਖ ਤੇਰੀ ਫੂਲੀ ॥
ਤੂੰ ਸੂਖਮੁ ਹੋਆ ਅਸਥੂਲੀ ॥
ਤੂੰ ਜਲਨਿਧਿ ਤੂੰ ਫੇਨੁ ਬੁਦ ਬੁਦਾ
ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਭਾਲੀਐ ਜੀਉ ॥ ੧ ॥
ਤੂੰ ਸੂਤੁ ਮਣੀਏ ਭੀ ਤੂੰ ਹੈ ॥
ਤੂੰ ਗੰਠੀ ਮੇਰੁ ਸਿਰਿ ਤੂੰ ਹੈ ॥
ਆਦਿ ਮਧਿ ਅੰਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ
ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ਦਿਖਾਲੀਐ ਜੀਉ ॥ ੨ ॥
ਤੂੰ ਨਿਰਗੁਣੁ ਸਰਗੁਣੁ ਸੁਖ ਦਾਤਾ ॥
ਤੂੰ ਨਿਰਬਾਣੁ ਰਸੀਆ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ ।
ਅਪਣੇ ਕਰਤਬ ਆਪੇ ਜਾਣਹਿ
ਆਪੇ ਤੁਧੁ ਸਮਾਲੀਐ ਜੀਉ ॥ ੩ ॥
ਤੂੰ ਠਾਕੁਰੁ ਸੇਵਕੁ ਫੁਨਿ ਆਪੇ ॥

ਤੂੰ ਗੁਪਤੁ ਪਰਗਟੁ ਪ੍ਰਭ ਆਪੇ ॥
ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਸਦਾ ਗੁਣ ਗਾਵੈ
ਇਕ ਭੋਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੀਐ, ਜੀਉ ॥ ੪ ॥
[ਸਬਦ ੨੧ਵਾਂ । ੧੭ ॥]

ਦੋਹਿਰਾ

ਸਾਖੀ ਹੈ ਸਭੇ ਜਗਤ ਕੇ ਕਰੇ ਚਲਿਤ ਬਹੁ ਭਾਇ ।
ਸਾਂਝੇ ਹੈ ਗੁਰ ਸਰਬ ਕੇ 'ਮੋਰੇ' ਹੈ ਪਿਤ ਮਾਇ ॥ ੧੮ ॥

--o--

ਆਦਿ ਅੰਤ ਮਧ ਰਵ ਰਹੇ, ਤਿਰਲੋਕੀ ਕੇ ਨਾਥ ।
ਤਾਂਹਿ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦੁ ਕੇ ਚਰਨੰ ਵੰਦਤ ਮਾਥ ॥ ੧੯ ॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥ [ਤਰ ਤਲਕ ਸਬਦ]
ਹਮ ਮੈਲੇ ਤੁਮ ਊਜਲ ਕਰਤੇ
ਹਮ ਨਿਰਗੁਨ ਤੂ ਦਾਤਾ ।
ਹਮ ਮੂਰਖ ਤੁਮ ਚਤੁਰ ਸਿਆਣੇ
ਤੂ ਸਰਬ ਕਲਾ ਕਾ ਗਿਆਤਾ ॥ ੧ ॥
ਮਾਧੋ ਹਮ ਐਸੇ ਤੂ ਐਸਾ ।
ਹਮ ਪਾਪੀ ਤੁਮ ਪਾਪ ਖੰਡਨ
ਨੀਕੋ ਠਾਕੁਰ ਦੇਸਾ । ਰਹਾਉ ॥
ਤੁਮ ਸਭ ਸਾਜੇ ਸਾਜਿ ਨਿਵਾਜੇ
ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਦੇ ਪ੍ਰਾਨਾ ॥
ਨਿਰਗੁਨੀਆਰੇ ਗੁਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ
ਤੁਮ ਦਾਨੁ ਦੇਹੁ ਮਿਹਰਵਾਨਾ ॥ ੨ ॥
ਤੁਮ ਕਰਹੁ ਭਲਾ ਹਮ ਭਲੋ ਨ ਜਾਨਹ

ਤੁਮ ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਇਆਲਾ।
ਤੁਮ ਸੁਖਦਾਈ ਪੁਰਖ ਬਿਧਾਤੇ
ਤੁਮ ਰਾਖਹੁ ਅਪੁਨੇ ਬਾਲਾ ॥ ੩ ॥
ਤੁਮ ਨਿਧਾਨ ਅਟਲ ਸੁਲਿਤਾਨ
ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਜਾਚੈ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਮ ਇਹੈ ਹਵਾਲਾ
ਰਾਖੁ ਸੰਤਨ ਕੈ ਪਾਛੈ ॥ ੪ ॥

[ਸ਼ਬਦ ੧੭ਵਾਂ ॥ ੨੦ ॥]

ਕਬਿਤ

ਸੁਤ ਅਪਰਾਧ ਕਰੇ, ਜਨਨੀ ਨ ਚੀਤ ਧਰੇ,
ਭੂਲ ਚੂਕ ਪਰੇ, ਹਮ ਗੁਰੂ ਬਖਸੀਜੀਏ।
ਪੰਜ ਸੈ ਮੋਹਰ ਗੁਰੂ ਭੂਛਣ ਸਮੇਤ ਘੋੜਾ,
ਚਰਨਾ ਪੈ ਸੀਸ ਧਰੋ, ਪੂਜ ਨਿਜ ਲੀਜੀਏ।
ਦਾਸ ਪੈ ਮੇਹਰ ਕਰੋ,ਕੁਸਟ ਦਾਗ ਦੀਨ ਹਰੋ,
ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਗੁਰ ਧੂਰੀ ਚਰਨਾ ਕੀ ਦੀਜੀਏ।
ਨਾਨਕਾਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਨਿਰਬਾਣ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰ,
'ਦੋਸ ਜੋਓ ਰੋਪੈ' ਕੁੰਭੀ ਨਰਕ ਸੜੀਜੀਏ।੨੧।

ਬੈਂਤ

ਜੇਕਰ ਭੁਲ ਬਗਾੜ ਹੋ ਗਿਆ ਮੁਝ ਤੇ
ਨਦਾਨ ਜਾਣਕੇ ਦਾਸ ਨ ਤਿਆਗ ਦੇਣਾ।
ਜੀ ਪੂਰਬ ਕਾਲ ਪਛਾਣੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਤੇ
ਔਗਣ ਦਾਸ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਬਖਸ਼ ਦੇਣਾ।
ਮੇਹਰਬਾਨ ਕਿਰਪਾਲ ਦਿਆਲ ਹੋਤੇ

ਕੋਪੈਂ ਦਾਸ ਪੈ ਜਗਤ ਫਿਰ ਦਊ ਮੇਣਾ।
ਹੱਥੀ ਜੀ ਆਪ ਬਠਾਇ ਕਰ ਗੱਦੀਆਂ ਤੇ
ਹਾਥੀ ਤੇ ਚਾੜ ਕਰ, ਭੂੰਜੇ ਨਾ ਸੁੱਟ ਦੇਣਾ ॥੨੨॥

ਮਿਸ੍ਰ ਕਬਿਤ

ਬੋਲਦੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜੀ, ਕਸੂਰ ਸਾਡੇ ਮਾਫ ਕਰੋ,
ਲਾਇਕੇ ਸਮਾਧੀ, ਗੁਰੂ ਬੈਠੇ ਮੋਨੀ ਹੋਇਕੇ।
ਜਿੰਦ ਮੇਰੀ ਗਈ, ਗੁਰੂ ਬੋਲੀਏ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੀਏ,
ਖੋਹਲੀਏ ਪਲਕ ਜੀ, ਮੈਂ ਚਰਨ ਪੀਓਂ ਧੋਇਕੇ।
ਸੁਣਕੇ 'ਬ੍ਰਿਲਾਪ' ਏਵੇਂ, ਪਲਕ ਉਘੇੜੀ ਗੁਰੂ,
ਆਨਨ ਪ੍ਰਸੰਨ ਦੇਖ, ਗਏ ਪਾਪ ਹੋਇਕੇ।
ਬੈਠੀ ਸੀ ਸੰਗਤ ਤਬ, ਪੰਜ ਸੈਰੁ ਹਜ਼ਾਰ ਜੁੜੀ,
ਦਯੋ ਗੁਰੂ ਦਰਸ, ਪੂਨਾ ਸਭੀ ਕੋ ਖਲੋਇਕੇ ॥੨੩॥

ਚੌਪਈ

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਪੁਨ ਸਬਦ ਉਚਾਰਿਓ।
ਸੋ ਭੀ ਸੁਨੋ ਗੁਰੂ ਕੇ ਪਿਆਰਿਓ।
ਗੁਰੂ ਕੀ ਉਪਮਾ ਗੁਰ ਸਮ ਬਰਨੀ।
ਉਮਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸੇ ਉਰਮੇ ਧਰਨੀ। ੨੪ ॥

ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਖਿਲੀ ਸਬਦ)

ਕਿਆ ਹਮ ਜੀਅ ਜੰਤ ਬੇਚਾਰੇ
ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਹ ਏਕ ਰੋਮਾਈ
ਬ੍ਰਹਮ ਮਹੇਸ ਸਿਧ ਮੁਨਿ ਇੰਦ੍ਰਾ
ਬੇਅੰਤ ਠਾਕੁਰ ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ ॥ ੧ ॥
ਕਿਆ ਕਥੀਐ ਕਿਛੁ ਕਥਨੁ ਨ ਜਾਈ ॥

ਜਬ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਜਹ ਮਹਾ ਭਇਆਨ ਦੂਖ ਜਮ ਸੁਣੀਐ
ਤਹ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਤੂਹੈ ਸਹਾਈ ॥
ਸਰਨਿ ਪਰਿਓ ਹਰਿ ਚਰਨ ਗਹੇ ਪ੍ਰਭ
ਗੁਰਿ ਨਾਨਕ ਕਉ ਬੂਝ ਬੁਝਾਈ ॥ ੨ ॥੫॥
ਸਬਦ ੬੧ ਵਾਂ ॥ ੨੫ ॥

*ਇਚੌਪੀ
ਪੂਨਾ ਸੁਖਮਨੀ ਪੂਰੀ ਕਰੀ।
ਸ੍ਰੀ ਚੰਦੂ ਜੀ ਨਿਜ ਮੁਖ ਰਰੀ॥
ਸੋਲਾਂ ਤੇ ਆਗੇ ਅਠ ਜਾਨ।
ਅਸਟਪਦੀ ਗੁਰ ਕਰੀ ਬਖਾਨ ॥੨੬॥
[ਖੰਡ ੫, ਧਿਆਇ ੨੩, ਪੰਨਾ ੧੭–੧੯

ਗੁਣੀ ਗਿਆਨੀ ਜਨ ਇਸ ਨਵੀਂ ਰਚੀ ਉਥਾਨਕਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਮਨੋ-ਕਲਪਤ ਸਾਖੀ ਦੀ ਨੀਂਹ ਸਾਧੂ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਦਾਸੀ ਨੇ ਰੱਖੀ ਸੀ ਓਹਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਸ੍ਰੀ ਨਿਰਬਾਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਜੀ ਉਦਾਸੀ ਕਵਿ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ।ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਚਿਤ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਨਵੀਂ ਸਾਖੀ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਓਹ ਅੱਖਰ ਆਪ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਸੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਇਹ ਨਵੀਨ ਫਰਜ਼ੀ ਸਾਖੀ ਘੜੀ ਗਈਹੈ। ਬਾਬਾ ਬੁਢਾ ਜੀਦਾ ਨਾਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਦਾਸੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ। †'ਗੁਰ ਰਸਨਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬੋਲਦੀ

---

*ਚੌਪਈ। †ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ੨।

ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸੁਹਾਵੀ ॥' ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰ-ਵਾਕ ਦਾ ਜੋ 'ਮਦਾਰੀ ਦੀ ਮੁਰਲੀ' ਸਮ ਅਦਬ ਕੀਤਾ, ਸੋ ਪਾਠਕ ਆਪ ਪੜ੍ਹਕੇ ਦੇਖ ਲੈਣ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਏਹ ਸਾਖੀ ਅਜੇ ਕੀ ਕੀ ਰੰਗਤ ਲਿਆਵੇਗੀ? ਫੁਟ ਪਾਊ ਲੇਖ ਅਪਨਾ ਫਲ ਲਿਆਉਣਗੇ। ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਖਬਰਦਾਰ ਰਹੇ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਸੱਤਿਆਨਾਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਜੀ ਉਦਾਸੀਨ ਲੇਖਕ "ਗੁਰੂ ਉਦਾਸੀਨ ਮਤ ਦਰਪਨ" ਅਰਥਾਤ "ਗੁਰੂ ਉਦਾਸੀਨ ਮਤ ਦਾ ਸੱਚਾ ਇਤਿਹਾਸ" ਨੇ ਅਪਨੀ ਪੁਸਤਕ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ, ਅਧਿਆਇ ਪਹਿਲਾ, 'ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਵੰਸਾਵਲੀ' ਦੇ ਸਿਰ-ਲੇਖ ਹੇਠ ਸ੍ਰੀ ਨਿਰਬਾਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਨਵੀਨ ਸਾਖੀ ਲਿਖਨ ਦੇ ਦੋ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਸੰਨ ੧੯੨੩ (ਸੰਮਤ ੧੯੮੦ ਬਿਕ੍ਰਮ) ਵਿਚ ਏਹ ਸਾਰਟੀਫਿਕਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ:-

"ਸ੍ਰੀ ਨਿਰਬਾਣ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਜੀ ! ਆਪ ਨਿਰਬਾਣ ਹੋਨੇ ਪਰ ਭੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਛਾਨ-ਬੀਨ ਕਰਨੇ ਮੇਂ ਗਿਆਨੀ ਹੈਂ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਗਿਆਨੀ ਆਪ ਸੇ ਹੀ ਅਪਨਾ ਸ਼ੰਕਾ ਨਵਿਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਆਪਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਨੂੰ **ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ** ਸਮਝ **ਇਤਿ-ਹਾਸ ਬਨਾਉਂਦ ਹਨ।** [ਪੰਨਾ ੨੭

ਇਹ ਉਦਾਸੀਨ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦਾ ਉਦਾਸੀਨ ਗਜਾਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸਰੋਪਾਇ ਹੈ।

ਪਰਮਾਨ ਛੀਵਾਂ

ਭਾਈ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਅਪਨੀ ਪੁਸਤਕ "ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ" ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

"ਭਾਵ-ਸੰਪ੍ਰਾਇ ਗਿਆਨੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਇਕ ਵੇਰੀ ਆਪ ਬਾਰਠ ਪਿੰਡ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਗਏ ਤੇ ਜਾਕੇ ਪਰਬੋਕਤ ਸੋਲਾਂ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਬਾਬਾ (ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ) ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾਕੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਂ ਕੀਤੀ ਜੋ ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਚਵੀ (੨੪) ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਸੋ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਅੱਠ ਆਪ ਉਚਾਰੋ ? ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ 'ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਲੋਕ 'ਆਦਿ ਸਚੁ' ਪੜ੍ਹਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਬਲ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਓਹ ਆਪ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ। ਇਹ ਸੋਭਾ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਇਹ ਕਾਰਜ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਸੋ ਕਰੋ। ਬਾਬਾ (ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ) ਜੀ ਦਾ ਏਹ ਉੱਤਰ ਸੁਣਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਲੋਕ ਆਪ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਸਮਝਕੇ ਅਗਲੀ ਬਾਣੀ ਫਿਰ ਉਥੇ (ਬਾਰਠ ਪਿੰਡ) ਹੀ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤੀ।

ਕਈ ਗਿਆਨੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਹ

ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਵਿਚ 'ਰਾਮਸਰ' ਜੀ ਤੀਰਥ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਉਚਾਰੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਭੀ ਏਹੀ ਹੈ ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

[ਪੰਨਾ ੨੦੦ ਤੇ ੨੦੧]

ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਸਿਖ "ਉਥਾਨਕਾ" ਲਿਖਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਭੇਦ ਹੈ।

ਪਰਮਾਨ ਸੱਤਵਾਂ

ਪੰਡਿਤ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਜੀ ਉਦਾਸੀਨ ਅਪਨੀ ਪੁਸਤਕ 'ਗੁਰੂ *ਉਦਾਸੀ ਮਤ ਦਰਪਨ' ਅਰਥਾਤ "ਗੁਰੂ ਉਦਾਸੀਨ ਮਤ ਦਾ ਸੱਚਾ ਇਤਿਹਾਸ" ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

"ਨੋਟ-ਬਹੁਤੇ ਬ੍ਰਿਧ ਉਦਾਸੀਨ ਮਹਾਤਮਾਂ ਪਿਛਲੀ ਅੱਠ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਉਚਾਰੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।"

[ਪੰਨਾ ੩੭ ਦੂਸਰਾ ਭਾਗ

ਪਰਮਾਨ ਅੱਠਵਾਂ

ਕਵਿ ਸਰੋਮਣੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਯ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਬਾਰਠ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਕਵਿ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰਾਸ ੪ ਅੰਸੂ ੨੮ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਕਮਲੀਏ (ਸ੍ਰੀ ਅਲਮਸਤ ਜੀ) ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਪਾਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਉਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

---

*ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਉਦਾਸੀਨ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਟ੍ਰੈਕਟ ਸੁਸੈਟੀ ਸਖਰ (ਸਿੰਧ) ਵਿਚ ਛਾਪੀ ਹੈ।

ਏਹ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵਿਵਾਹ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹੋਣੀ ਲਿਖੀ ਹੈ।

ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤ੍ਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਹਿੱਸਾ ੧, ਨੰਬਰ ੨ ਪੰਜਵੀ ਵਾਰ ਪੰਨਾ ੭੨੦, ੭੨੧ ਤੱਕ ਏਹ ਸਾਖੀ ਸੰਮਤ ੧੬੫੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਹੋਈ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ੍ ਏਹ ਹੈ ਕਿ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸੰਮਤ ੧੬੫੭ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਹੋਈ। ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਏਹ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਯ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਏਹ ਸਾਧੂ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਦਾਸੀ ਜੀ ਨੇ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਜਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੋਂ ਪਹਿਲ ਲਿਖਿਆ ਸੀ।

ਵੀਚਾਰ

ਅਸੀ ਅੱਠ ਪਰਮਾਨ 'ਸੁਖਮਨੀ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ' ਦੇ ਲਿਖ ਆਏ। ਹੁਣ ਵੀਚਾਰ ਜੋਗ ਏਹ ਬਾਤਾਂ ਹਨ:-

(੧) ਤਿਥੀ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸੰਮਤ ੧੭੫੭ ਵਿਚ ਉਚਾਰੀ ਕਿ ਸੰਮਤ ੧੭੬੧ ਵਿਚ ?

(੨) ਅਸਥਾਨ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਵਾਲੀ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਉਚਾਰੀ ਕੇ ਬਾਰਠ ਜਾਕੇ।

(੩) ਕ੍ਰਮ (ਵਿਭਾਗ) ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ੨੪ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਉਚਾਰੀਆਂ ਕੇ ੧੬ ਅਸਟਪਦੀਆਂ

ਕੀ ਬਾਰਠ ਜਾਕੇ ਅੱਠ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਉਚਾਰੀਆਂ ? ਜਾਂ ਅੰਤਲੀਆਂ ਅੱਠ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਭੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੀ ਉਚਾਰੀਆਂ ?

(੪) ਕਰਤਾ—ਸਾਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਦਾ ਕਰਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਹਨ ਕੇ ਅੰਤ ਦੀਆਂ ਅੱਠ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਬਨਾਈਆਂ।

(੬) ਤਿਥੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸੰਮਤ ੧੭੫੬ ਬਿਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਬਾਰਠ ਗਏ ਕਿ ਨਹੀਂ।

(੭) ਤਿਥੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸੰਮਤ ੧੭੬੧ ਵਿਚ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਗਏ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

(੮) ਤਿਥੀ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਮਲੀਏ ਨੂੰ ਸੰਮਤ ੧੭੫੬ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

(੯) ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ 'ਰਾਮਸਰ' ਤੀਰਥ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

(੧੦) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਦੀ ਮਿਲੇ ਵੀ ਕੇ ਨਹੀਂ ?

(੧੧) ਸ੍ਰੀ ਨਿਰਬਾਣ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਸੰਮਤ ੧੨੧ ਵਿਚ ਹੋਈ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਏਹ ਸ਼ਾਦੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸੀ ਕਿ ਦੂਜੀ ?

(੧੨) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨਾਲ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਦਾ ਕੀ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਕੀ ਏਹ ਸ੍ਰੀ ਨਿਰਬਾਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਮਨੋ ਕਲਪਨਾ ਹੈ ?

(੧੩) ਕੀ ਏਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਦੀ ਥਾਂ ਸ੍ਰੀ ਨਿਰਬਾਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਦਾ ਭੁਲਕੇ ਲੇਖ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ?

(੧੫) 'ਜਪ' ਨੀਸਾਣ ਦੇ ਪਹਲੇ ਸਲੋਕ ਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਅਸਟਪਦੀ "੮ ॥੧੬॥ ਸਲੋਕ" ਜਾਂ ੧੭ ਅਸਟਪਦੀ ਦੇ ਮੁਢ ਦੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ 'ਭੁ' ਨੂੰ ਸਿਹਾਰੀ ਤੇ ਬਿਹਾਰੀ ਦੇ ਭੇਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ "ਕਰਤਾ, ਕਾਵਯ, ਸੰਗੀਤ, ਤੇ ਅਰਥ" ਵਿਚ ਕੀ ਭੇਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

(੧੬) ਅਸਟਪਦੀ ੧੭ ਦਾ ਅਰੰਭਕ ਸਲੋਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕ੍ਰਿਤ ਕਿਉਂ ਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ ? ਜਦ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ "**ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫**" ਲਿਖਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਤਤਕਰੇ ਵਿਚ ਭੀ ਐਸਾ ਹੀ ਦਰਜ ਹੈ ?

(੧੭) ਕੀ ਸਾਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਿੱਖਾਂ ਪਰਥਾਇ ਦੀਪ ਮਾਲਾ ਤੇ ਹੋਈ ?

(੧੮) ਕੀ "ਸਲੋਕ" ਅੱਠ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ? ਹਰ ਇਕ ਅਸਟਪਦੀ ਨਾਲ ਸਲੋਕ ਹੈ। ਕੀ

ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸਲੋਕਾਂ ਸਹਿਤ 'ਵਾਰ' ਨਹੀਂ ? 'ਧਾਰਨਾ' ਦਾ ਸੰਪਰਦਾਈ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?

(੧੯) ਕੀ ਕੋਈ 'ਉਥਾਨਕਾ ਦੀ ਪੋਥੀ' ਭਾਈ ਗੁਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ? ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਅੰਤਰ ਗਤਿ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਪ੍ਰਥਾਇ ਪਉੜੀਆਂ ਤੇ ਭੇਖ ਉਦਾਸੀ ਪ੍ਰਥਾਇ ਪਉੜੀਆਂ ਨਾਲ ਏਹ ਉਥਾਨਕਾ ਮਿਲਦੀ ਸੀ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਕੀ ਏਸੇ ਲਈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਨਹੀਂ ?

(੨੦) ਕੀ ਨਿਰਬਾਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਜੀ ਰਚਿਤ ਨਵੀਂ ਉਥਾਨਕਾ ਵਿਚ "ਗੁਰੂ ਰਸਨਾ" ਤੇ "ਬਿਸ਼ਿਆਂ...ਤਕਾਇ" ਲੇਖ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ? ਕੀ ਉਦਾਸੀ ਅਖਾੜੇ (ਬੂਨਾ ਤੇ ਨਵਾਂ) ਇਸ ਲੇਖ ਨਾਲ਼ ਸਹਮਤ ਹਨ ? ਕੀ ਉਦਾਸੀ ਪੰਡਿਤ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਇਸਨੂੰ ਠੀਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ? ਕੇ ਨਿਰਬਾਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਜੀਦੀ ਮਨੋ ਕਲਪਨਾਹੈ।

(੨੧) "ਸ੍ਰੀ ਚੰਦੁ ਦੇਸ ਜੋਓ ਰੋਪੈ" ਦੇ ਉਤ੍ਰ ਵਿਚ ਨਵੀਨ ਫਰਜੀ ਸਾਖੀ ਘੜਨੀ ਬਿਬਾਦ ਵਧਾਕੇ ਫੁੱਟ ਪਾਉਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ?

(੨੨) ਕੀ ਏਹ ਸਾਖੀ ਨਿਰਮੂਲ ਨਹੀਂ ? ਏਹ ਸਾਧੂ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਦਾਸੀ ਦੀ ਨੀਂਹ ਤੇ ਨਹੀਂ ਉਸਾਰੀ ਗਈ ?

(੨੩) ਪੰਥ ਘਾਤਕ ਜੋ ਫੁਟ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕੀ ਏਹ ਉਹ ਪੁੰਗਰ ਪਿਆ ਹੈ ?

ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਗੁਣੀ ਗਿਆਨੀ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿਖ ਇਸ

ਸਾਖੀ ਤੇ ਅਪਨੀ ਅਪਨੀ ਵੀਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਗੇ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਨਾ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਭੁਟ ਪਾਉਨੀ ਹੈ ? ਏਹ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਸਤਿਆਨਾਸ ਕਰਨਾ ਹੈ ? ਏਹ ਸੇਹਰਾ ਸੂਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਿਰਬਾਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਸਿਰ ਰਹੇਗਾ।

੧ ਓ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ॥

ਬਿਦਾਵਾ ਕਿਨ ਲਿਖਿਆ ?

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਾਰ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਅਜੇ ਤਕ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ। ਇਸਦੇ ਲਿਖਨ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਦਿੱਕਤਾਂ ਹਨ। ਸਿਖ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਭਰਪੂਰ ਪੁਸਤਕਾਲਜ ਨਹੀਂ। ਸਿੱਖ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਪਿੱਛੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੱਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਵੀ ਘੱਟ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਪੰਥ ਵਿਚ ਫੁਟ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਫੁਟ ਫੈਲਾਉਨ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸਬ ਸੀਡੀਅਰੀ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਸਿਆਸੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸ ਰ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਤਿਆਰ ਕਰਾਏ, ਜੋ ਪੰਥ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਏ। ਅਨਪੜ੍ਹਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਨ:ਕ ਧਾਰਮਕ ਇਤਿਹਾਸ ਹੀ ਮੰਨ ਲੀਤਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ 'ਦੁਖ ਭਰੀ ਸਾਖੀ' ਰੂਪ ਦੇਗਚੀ ਵਿਚੋਂ ਅਸੀ ਦਾਣਾ ਟੋਂਹਦੇ ਹਾਂ,ਤੇ ਦੱਸਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਥ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਇਤਿ- ਹਾਸ ਦੁਆਰੇ ਫੁਟ ਕਿੱਦਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਵਨਗੀ ਲਈ ਅਸੀਂ ਅਨੰਦ ਪੁਰ 'ਬੇਦਾਵਾ ਲਿਖਨ ਦੀ ਸਾਖੀ' ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ:-

੧.

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਹ ਬਾਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ, ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ੫੨ ਕਵੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਹਜ਼ੂਰੀ ਕਵੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ ਸੀ। ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਨੇ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸ਼ੋਭਾ' ਨਾਮ ਦਾ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। 'ਗੁਰ ਸ਼ੋਭਾ' ਸੰਮਤ ੧੭੫੪ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਵਿ ਸੈਨਾ-ਪਤਿ ਨੇ ਸ੍ਰੀ 'ਗੁਰ ਸ਼ੋਭਾ' ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਕਿਲਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਬਿਦਾਵਾ ਲਿਖਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

ਚੌਪਈ

ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੀ ਸੁਨੋਂ ਬਿਧਿ ਸਾਈ।
'ਬੁਰਾ ਹੋਤ ਤੁਮਰੇ ਸਿਰ ਭਾਈ'।
ਜਉ 'ਸਬ ਸੋ' ਤਉ 'ਹੱਦ ਲਿਖਵਾਇ'।
"ਹੋਹੁ ਤਿਯਾਰ" ਤਬੈ ਫੁਰਮਾਏ ॥ ੬੨ ॥

[ਅਧਿਆਇ ੧੧

ਇਸ ਲੇਖ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਕਿ "ਸਭ ਪਾਸੋਂ ਹੱਦ ਲਿਖਾਉਣ' ਪਿਛੋਂ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਕਿਲਾ ਛੱਡਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਸਭ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਗੜ੍ਹੀ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੱਸੇ ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਦੋਸ਼ (ਇਲਜ਼ਾਮ) ਲੱਗੇਗਾ। ਹੱਦ ਲਿਖ਼ਵਾਉਣੇ ਤੋਂ ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?

ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ। ਹੱਦ ਦੀਆਂ ਕੀ ਸ਼ਰਤਾਂ ਸਨ ? ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ। ਹਾਂ ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਏਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, ਕਿ 'ਸਭਨਾਂ' ਪਾਸੋਂ ਹੱਦ ਲਿਖਵਾਈ ਗਈ। ਏਹ ਹੱਦ 'ਬਿਦਾ' ਹੋਣ ਲਈ ਸੀ।

੨

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਲਿਖਾਰੀ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮਣ ਸੀ। ਉਸਨੇ 'ਸੌ ਸਾਖੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦'ਲਿਖੀ ਹੈ। ਸਾਖੀ ੫੪ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਏਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:–

"ਗੁਰੂ ਬਚਨ ਦੀਆ 'ਗੁਰੂ ਅਭੁਲ' ਅਤੇ 'ਮਾਨਾ ਖਾਲਸੇ ਕਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਿਆਂ'। ਬਿਦਾਵਾ ਲਿਖਾਇਆ। ਸਭਨਾਂ ਲਿਖ ਦੀਆ। ਸਿਖਾਂ ਚਾਲੀਆਂ ਬਿਨਾਂ। ਸਾਖੀ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ॥ ੫੪ ॥"

ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਹੱਦ' ਪਦ ਦੀ ਥਾਂ 'ਬਿਦਾਵਾ' ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। 'ਸੌ ਸਾਖੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਦਾ ਕਰਤਾ ਭੀ ਏਹ ਮੰਨਦਾਹੈ ਕਿ ਬਿਦਾਵਾ ਸਭਨਾਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ, ਨਾਲ ਏਹ ਭੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਚਾਲੀ ਸਿੰਘਾਂ ਬਿਦਾਵਾ ਨਾ ਲਿਖਿਆ"। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸ਼ੋਭਾ ਅਤੇ 'ਸੌ ਸਾਖੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦' ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਇਤਨਾਂ ਭੇਦ ਖਿਆ ਹੈ।

ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਏਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ 'ਜ਼ਫਰ ਨਾਮਾ' ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦, ਹਕਾਇਤ ਪਹਲੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:–

ਗੁਰਿਸਨਾ ਚਿ ਕਾਰੇ ਕੁਨੰਦ 'ਚਿਹਲ* ਨਰ'।
ਕਿ ਦਹ ਲਖ ਬਰਾਯਤ ਬਰੋ ਬੇ ਖਬਰ ॥ ੧੯ ॥

ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘਨੇ'ਸੌ ਸਾਖੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ੧੦' ਵਿਚ 'ਚਾਲੀਆਂ ਸਿੰਘਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਿਦਾਵਾ ਲਿਖਨਾ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ। ਪਰ ਵੀਚਾਰ ਜੋਗ ਬਾਤਾਂ ਏਹ ਹਨ,ਕਿ ਇਹ 'ਚਾਲੀ ਸਿੰਘ' ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਬਿਦਾਵਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਓਹੀ ਹਨ ਜੋ'ਜੰਗ ਚਮਕੌਰ'ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ, ਕਿ 'ਚਾਲੀ ਮੁਕਤੇ ਮੁਕਤਸਰ'† ਵਾਲੇ ?

ਸਭਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹੱਦ ਲਿਖਵਾਏ ਬਿਨਾਂ'ਅਪੂਰਨ ਬੇਦਾਵਾ' ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਨੰਦ-ਪੁਰ ਦੁਰਗ ਤਿਆਗ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ? ਕੀ ਏਹ ਲੇਖ ਸਮੂਹ ਪੰਥ ਨੂੰ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ? ਕੀ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਭੀ ਬਿਦਾਵੇ ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਏਹ ਸਾਖੀ ਤੇ ਬਾਦ ਬਿਬਾਦ ਦੀ ਨੀਂਹ ਧਰੀ ਗਈ।

੩.

ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਭੀ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਦਾ ਰਹਿਣ

---

*But his (G. Gobind Singh) difficulties increased, desrtion continued to take place, and at last he found himself at the head of no more :than devoted followers."

†His disciples *again* rallied round him and he succeeded in repulsing his pursuers at a place since called Muktsar or The Pool of Salvation.

Cunning Hmas' History of the Sikhs, Chapter III P. 79-80.

ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ 'ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦' ਨਾਮ ਦਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਏਹ 'ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦' ਸੰਮਤ ੧੮੫੪ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸ਼ੋਭਾ' ਤੇ 'ਸੌ ਸਾਖੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦'ਵਿਚ ਬਿਦਾਵਾ ਲਿਖਨ ਦਾ'ਬਿਬਾਦ' ਦੇਖਕੇ ਅਪਨੇ 'ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦' ਵਿਚ ਏਹ 'ਨਿਰਨਾ' ਲਿਖਿਆ:-

ਚੌਪਈ

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਕਹਾ ਸੁਨੋ ਚਿਤ ਲਾਈ।
'ਬੁਰੋ ਹੋਤ ਤੁਮਰੇ ਸਿਰ ਭਾਈ' ॥ ੨੪੧ ॥
ਯੋ ਕਹ, 'ਸਭ ਸੋ ਹੱਦ ਲਿਖਾਈ'।
ਸਿੱਖੀ ਗੁਰ ਬਿਦਾਵ ਕਰਾਈ।
ਯਾ ਬਿਧਿ ਸੋ ਸਬਨੈ ਲਿਖ ਦਯੋ।
ਕਾਹੂ ਧੀਰ ਨ ਮਨ ਮੈ ਕਯੋ ॥ ੨੪੩ ॥
*ਏਕ ਕਹੈ'ਮੁਕਤਨ'ਨਹੀਂ ਲਿਖਾ।
†ਇਕ ਕਹੈ 'ਸਭ' ਹੂ ਲਿਖ ਸਿਖਾ।
ਮੋ ਮਨ ਮੈ ਆਵਤ ਇਹ ਭਾਇ।
ਜੋ ਨਹੀਂ ਲਿਖਤੇ ਸਰਬ ਬਨਾਇ ॥੨੪੪॥
ਮੁਕਤ ਸਰੋਵਰ ਪਹਿ ਜਗਦੀਸਾ।
ਲੇਵਤ ਲਾਇ ਕਹੋ ਕਿਮ ਸੀਸਾ।
ਸੀਸ ਲਾਇ ਗੁਰਦੇਵ ਰਿਝਾਈ।
ਕਾਗਦ ਪਾਰਯੋ ਪ੍ਰਗਟ ਬਨਾਈ ॥ ੨੪੫ ॥

---

*ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ। †ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ।

ਤਾਤੇ ਯੌ ਜਨੀਐ ਮਨ ਮਾਹਿ।
'ਸਭ ਲਿਖ ਦਯੋ,ਸੰਸੈ ਕਛੁ ਨਾਹਿ'।

[ਅਧਿਆਇ ੨੦

ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘਲਿਖਤ 'ਸੌ ਸਾਖੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦' ਵਿਚ '੪੦ ਸਿੰਘਾਂ' ਤੋਂ ਭਾਵ 'ਮੁਕਤਿਆਂ' ਦਾ ਲੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ '੪੦ ਮੁਕਤਿਆਂ' ਤੋਂ ਅੱਡ '੫ ਮੁਕਤੇ' ਭੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਨਾਲ ਸਹਮਤ ਹੈ। 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸ਼ੋਭਾ' ਦੇ ਲੇਖ ਨਾਲ ਇਤਫਾਕ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦੋਨੋ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸਹਮਤ ਨਹੀਂ।

੪

ਸੰਮਤ ੧੭੬੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਤੋਂ ੧੮੬੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਤੱਕ 'ਸੌ ਸਾਲ' ਸਿਖਇਤਿਹਾਸ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਸਨ, ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁਵੱਰਖਾਂ ਨੇ ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਸਨ। ਲੁਧਿਹਾਨੇ ਛਾਉਨੀ ਪੈਨ ਪਿਛੋਂ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕਪਤਾਨ ਮੱਰੇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭੰਗੂ ਰਤਨ ਸਿੰਘ 'ਸ਼ਹੀਦ' ਪਾਸੋਂ 'ਪੰਥ ਪਕਾਸ਼' ਲਿਖਵਾਇਆ। ਇਸ 'ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼'ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਤਨ ਸਿੰਘ 'ਸ਼ਹੀਦ' ਜੀ ਨੇ 'ਬਿਦਾਵੇ ਲਿਖਨ ਦਾ ਵੇਰਵਾ' ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

(ਅਨੰਦਪੁਰ ਜੰਗ)

ਤੌ ਸਤਿਗੁਰ ਚਿਤ ਯੌ ਕਰ ਆਈ ।
'ਇਨ' ਤੇ ਲੀਜੈ 'ਲਿਖਤ' ਕਰਵਾਈ ॥ ੩੧ ॥

ਦੋਹਿਰਾ

ਤੌ ਸਤਗੁਰ ਐਸੀ ਕਹੀ, ਯਾ ਹਮ ਜਾਹੋ ਲਖਾਇ ।
ਸਤਗੁਰ ਕੈਹੰਦੇ ਥਕ ਗਏ, ਸੋ ਮੰਨੀ ਸਿਖ ਨ ਕਾਇ ।੩੨।

ਚੌਪਈ

ਔ 'ਦੁਈ' ਏਤੀ ਦਿਹੁ ਤੁਮ ਲਿਖ ।
'ਤੁਮਹਮ ਗੁਰੂ ਨਾ ਹਮ ਤੁਮ ਸਿਖ'।
ਤੇ 'ਲੋਕਨ' ਇਮ ਹੂੰ ਲਿਖ ਦਯੋ ।
ਹੁਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿਮ ਥੋ ਕਹਯੋ ॥ ੩੩ ॥
'ਚਾਕਰ, ਨਫਰ, ਟਹਲੂਏ' ਜੋਊ ।
ਭਯੋ ਸਭੇ ਜਗ 'ਬੇਮੁਖ' ਹੋਊ ।
ਐਸੋ ਸਤਗੁਰ 'ਸਾਂਗ' ਵਰਤਾਯੋ ।
ਬੁਰੋ ਬਖਤ ਇਮ'ਲੋਕਨ'ਦਿਖਾਯੋ ॥ ੩੪ ॥
'ਲੋਕ' ਗਏ ਸਭ ਸਿਦਕੋਂ ਹਾਰ ।
ਐਸੀ ਭਈ ਸਮੇਂ ਕੀ ਕਾਰ ।
ਜਿਮ ਜਿਮ ਸਤਿਗੁਰ ਧੀਰ ਧਰਾਵਹਿੰ।
ਤਿਮ ਤਿਮ ਲੋਕ ਸੁ ਨੱਠੇ ਜਾਵਹਿੰ ॥ ੩੫ ॥

ਦੋਹਰਾ ॥

ਤੌ ਸਤਿਗੁਰ ਫਿਰ 'ਸਿੰਘਨ' ਪਹਿ ਚਹਯੋ ਲਿਖਾਯੋ ਓਮੇ ॥
'ਸ੍ਰੀ ਖਾਲਸਾ' ਤਬ ਨ ਲਿਖਯੋ,ਹਮਹੁਕਮ ਨ ਮੇਟਯੋਕੌਮੇ।੩੬।

ਚੌਪਈ

ਕਹਯੋ ਖਾਲਸੈ ਹਮ ਸਿਦਕ ਸੰਭਾਰੈ ॥
ਸੀਸ ਊਪਰ ਹਮ ਸਿਦਕ ਨ ਹਾਰੈ।
ਏਕ ਸੀਸ ਕਿਯਾ, ਹਮ ਸੌ ਸੀਸ ਤਾਈਂ।
ਹਮ 'ਗੁਰ ਸਿਖੀ' ਨਹਿ ਦੇਂਹ ਗੁਵਾਈ॥ ੩੭ ॥
ਹਮ ਕੋ ਜਾਵੇ ਜਹਾਂ ਖੜਾਇ।
ਜੋ ਲੌ ਸਾਸ, ਨ ਚਲੈ ਪਾਇ।
ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ 'ਸਿੰਘ' ਲਗੇ ਪਿਆਰੇ।
ਹੋਇ ਪ੍ਰਸੰਨ, ਗੁਰ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ॥ ੩੮ ।
'ਧੰਨ ਖਾਲਸਾ' ਧੰਨ ਪੰਥ ਭੁਜੰਗੀ।
ਰਖਯੋ ਬੀਜ ਜਾਣ ਸਿਖੀ ਚੰਗੀ'॥੩੯॥ ਪੰ: ੫੪

'ਸ਼ਹੀਦ' ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਲਿਖਤ' ਦੀਆਂ 'ਦੋ ਸ਼ਰਤਾਂ' ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਪਹਿਲੇ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ-ਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ।'ਸ਼ਹੀਦ'ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਏਹ ਭੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏਹ ਦੋ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਚਾਕਰ, ਨਫਰ, ਟਹਲੂਏ' ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਖਾਲਸਾ, ਪੰਥ ਭੁਜੰਗੀ, ਜਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ। ਸਗੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਧੰਨ ! ਧੰਨ !! ਕੀਤੀ। ਏਹ 'ਸਭ ਕਿ ਚਾਲੀਆਂ ਬਿਨਾ ਸਭ' ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੀ ਨ ਰਿਹਾ। ਏਹ ਖਾਲਸਾ ਤੇ (Mercenary Men) ਨੌਕਰ ਚਾਕਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੁਆਲ ਬਨ ਗਿਆ। ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਕਿਲੇ 'ਛੱਡਨ ਕਿ ਨ ਛੱਡਨ' ਦਾ ਸੁਆਲ 'ਨਾਂ ਤੁਮ ਗੁਰੂ ਨਾ ਹਮ ਸਿਖ' ਦਾ ਸੁਆਲ ਬਨ ਗਿਆ। 'ਗੜ੍ਹੀ ਤਿਆਗ' ਦਾ ਸੁਆਲ

'ਸਿਖੀ ਤਿਆਗ' ਦਾ ਸੁਆਲ ਬਨ ਗਿਆ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸ਼ੋਭਾ,'ਸੌ ਸਾਖੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦' ਤੇ'ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦' ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਏਹ ਭਾਵ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। 'ਨੀਤੀ' ਦੀ ਗਲ'ਧਰਮ'ਦੀ ਗਲ ਬਨ ਗਈ । ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਸੂਖਮ ਪਰਵਰਤਨ ਸਪਸਟ ਪਰਗਟ ਹੈ । ਸੰਮਤ ੧੮੬੫ ਬਿ: ਪਿਛੋਂ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਗੜ ਬੜ ਪੈਣ ਲਗੀ ।

੫.

ਸਬ ਸੀਡੀਅਰੀ ਸਿਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘਜੀ ਪਾਸੋਂ'ਸ੍ਰੀਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਯ ਗ੍ਰੰਥ'ਲਿਖਵਾਇਆ। ਇਹ 'ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਹੀਦ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਹੀ ਤ੍ਰਿਆਰ ਹੋਇਆ । ਏਹ ਸਮਕਾਲੀ ਗ੍ਰੰਥ ਹਨ। ਇਕ ਸੰਮਤ ੧੮੯੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਮੁੱਕਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸੰਮਤ ੧੯੦੦ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਖਤਮ ਹੋਇਆ । ਇਕ ਪੈਰੋਮੌਂਟ ਪਵਰ (Paramont Power) ਨੇ ਲਿਖਵਾਇਆ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸਬ ਸੀਡੀਅਰੀ ਸਿਖ ਸਟੇਟ ਨੇ ਲਿਖਵਾਇਆ। ਕੰਪਨੀ ਤੇ ਕੈਂਬਲ ਦੇ ਲਿਖਵਾਇ ਹੋਏ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਿਚ ਪਰਚਲਿਤ ਹੋਏ । ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਯ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ 'ਅਨੰਦਪੁਰ' 'ਬਿਦਾਵੇ ਲਿਖਨ ਦੀ ਸਾਖੀ' ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖੀ ਹੈ:—

(ਦੁਰਗ ਨਿਕਸਨ ਤ੍ਰਿਆਰੀ)

ਚੌਪਈ ॥

ਭਈ ਕੋਪ ਮਨ ਮਾਤ ਬਡੇਰੀ ।
ਲਿਖਯੋ ਬਿਦਾਵਾ 'ਜਨਿਨ ਨ ਤੇਰੀ' ॥ ੨੨ ॥

ਦੇਖ ਮਾਤ ਕੀ ਗਤ ਧਿਤ ਹਾਲੇ ।
ਲਿਖਨ ਬਿਦਾਵਾ 'ਸਿੰਘ' ਦੁਖਾਲੇ।
ਕਾਗਦ ਦੀਹ ਕਲਮ ਰੁਸ਼ਨਾਈ ।
ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਸ ਰਖਾਈ ॥ ੨੪ ॥
ਲਾਗੇ ਲਿਖਨ ਬਿਦਾਵਾ 'ਸਾਰੇ' ।.....
ਪਿਖਹਿ ਪਰਸਪਰ ਲਿਖਤੇ ਜਾਹਿ ॥ ੨੬ ॥
'ਚਾਲੀ ਸਿੰਘ' ਰਹੇ ਹਠ ਧਾਰ ।.....
ਨਹੀ ਲਿਖਹਿ, ਗੁਰ ਕੀਨ ਉਚਾਰ:–
'ਤੁਮ ਭੀ ਲਿਖਹੁ ਬਨਹੁ ਸਭ ਸੰਗੀ' ॥ ੨੭ ॥
ਉਦੇ ਸਿੰਘ, ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ।.....
ਕਹਨ ਲਗੇ:–'ਹਮ ਲਿਖਹਿ ਨ ਕੋਈ' ॥ ੨੮ ॥
ਇਕ ਦੁਇ ਬਾਰ ਕਹਿਯੋ ਗੁਰ ਫੇਰ:–
'ਕਿਉਂ ਤੁਮ ਲਿਖਹੁ ਨ, ਲਾਵਹੁ ਦੇਰ' ॥੩੦॥
'ਚਾਲੀ ਸਿੰਘ' ਨਹੀਂ ਤਬ ਲਿਖਯੋ ।
ਅਪਰ ਸਭਨ ਲਿਖ ਦੀਨ ਸਪਿਖਯੋ ॥ ੩੨ ॥
ਕਾਗਦ ਲਿਖਯੋ ਜੇਬ ਲੇ ਡਾਰਾ ॥ ੩੩ ॥

(ਰੁਤ ਖਸਟਮ, ਅੰਸੂ ਤ੍ਰਿਸੰਤੀ ਪੰਨਾ ੧੮੯)

ਇਹ ਨਿਰਮਲ ਕਵੀ ਜੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਪਹਿਲੇ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਕਾਰ ਨੇ 'ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ' ਦਾ ਨਾਮ ਤਕ ਨਹੀਂ ਲੀਤਾ ਸੀ। 'ਗੁਰੂ ਘਰ'ਦਾ ਏਹ ਅਨੁਚਿਤ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿਚਨਾ ਹੈ । ਏਹ 'ਮਾਤਾ ਪੁਤ੍ਰ' ਦਾ ਸੁਆਲ ਬਨ ਗਿਆ. ਨੀਤੀ ਤੋਂ ਧਰਮ ਤੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਘਰੋਗੀ ਸੁਆਲ ਬਨ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ

ਸਿੰਘ ਲਿਖਤ 'ਸੌ ਸਾਖੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦' ਨਾਲ ਸਹਮਤ ਹੈ। 'ਚਾਲੀ ਸਿੰਘਾਂ' ਦੇ ਬਿਦਾਵਾ ਨਾ ਲਿਖਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਤੇ ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ 'ਚਾਲੀਆਂ ਸਿੰਘਾਂ' ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿਤਾ। ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਦੋ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਿੰਘ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ 'ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ' ਤੇ 'ਸੌ ਸਾਖੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦' ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਲੋਕ ਭੀ ਅਪਨੇ ਵੱਡ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਪਾਕੇ ੪੦ ਨਾਮ ਪੂਰੇ ਕਰ ਦੇਨਗੇ। ਏਹ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਨੋ ਕਲਪਨਾ ਅਨਪੜ੍ਹੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਏਹ ਆਉਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਿਖ ਸੰਤਾਨਾ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕੰਢੇ ਬੀਜੇ ਗਏ ਹਨ। ਏਹ ਪੰਥ ਵਿਚ ਫੁਟ, ਬਾਦ ਬਿਬਾਦ ਤੇ ਧੜੇ ਬੰਦੀ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਖਨ ਲਈ ਗਰਮ ਮਸਾਲਾ ਹੈ। ਏਹ ਕੰਨ ਪਾੜ ਸੋਨਾ ਕਿਸ ਕੰਮ। ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੋ ਅਡ ਸ਼ੈ ਹਨ। ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

੬

ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਰਮਲੇ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ। ਬਿਦਾਵੇ ਲਿਖਨ ਦੀ ਸਾਖੀ ਨੇ 'ਧੜੇ ਬੰਦੀ' ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਨਿਰਮਲ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ 'ਬੇਦਾਵਾ' ਹੀ ਜੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਸਰ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਸ੍ਵੈ ਰਚਿਤ 'ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਨਿਵਾਸ ੩੧, 'ਨਿਜਮ ਪਤ੍ਰ ਲਿਖਨ' ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਚੌਪਈ ॥

ਤੌ ਤੁਮ ਜਾਵੋ ਯਾ ਬਿਧਿ ਲਿਖ ਹੈ ।
ਹਮ ਨਾਹੀਂ ਗੁਰ ਘਰ ਕੇ ਸਿਖ ਹੈਂ ।
'ਕੱਚੇ ਸਿਖ' ਲਿਖ ਇਹੋ ਪਧਾਰੇ ।
ਹਮ ਨ ਸਿਖ,ਤੁਮ ਗੁਰੂ ਨ ਹਮਾਰੇ' ।
ਬਹੁ **ਮਲਵਈ** ਰਹੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸ ।
ਦੇਨ ਚਹੇ ਜਿਨ ਗੁਰ ਹਿਤ ਸ੍ਵਾਸ ।

ਅਤੇ ਨਿਵਾਸ ੩੫,'ਜੰਗ ਮੁਕਤਸਰ' ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:–

ਦੋਹਿਰਾ ॥

'ਤਿਸਹੀ ਸਮੈ 'ਮਝੈਲ ਸਿਖ' ਬਹੁਤ ਪਹੁਚੇ ਆਇ ।
'ਜੋ ਸਿਖੀ ਲਿਖ ਗਏ ਥੇ' ਆਇ ਫਿਰ ਪਛਤਾਇ ।.੬॥

ਦ੍ਵੈਯਾ ਛੰਦ ॥

ਪੁਰ ਅਨੰਦ ਥੇ ਜੋ'ਸਿੱਖ ਸਿਖੀ ਲਿਖ' ਪੁਹਚੇ ਜਬ ਘਰ ਹੈਂ।
ਸੁਨ ਕੈ ਲੋਗਨ ਅਧਕ ਧਿਕਾਰੇ, ਆਇ ਫਿਰ ਹੱਟ ਡਰ ਹੈਂ।
*'ਸੁਣੀਅਰ ਪਿੰਡ' ਪਾਸ ਥੇ ਤਬ ਗੁਰ ਉਤਰ ਹੋਏ ਤਕਰੇ ।
'ਤੀਨ ਕੁ ਸੋ' 'ਮਝੈਲ ਸਿੰਘ'ਨੇ ਆ ਚਰਨ ਗੁਰੂ ਕੇ ਪਕਰੇ ।
ਨਹਿ ਭੇਟ ਲੀਨੀ ਗੁਰ ਤਿਨ ਕੀ, ਨਾਹੀ ਸੇ ਮੁਖ ਲਾਏ ।
ਬਹੁ ਧਿਰਕਾਰ,' ਗਾਰੇ ਦੇ ਉਨ ਕੋ ਪੀਛੇ ਦਯੋ ਹਟਾਏ'॥੭॥

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ 'ਮਝੈਲਾਂ ਸਿੰਘਾਂ' ਨੂੰ 'ਗਾਰੀਆਂ' ਦੇਕੇ ਪਿਛੇ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਕੀ ੩੦੦–੪੦ = ੨੬੦ ਮਝੈਲ ਸਿੰਘ ਗੁਰ ਤੋਂ

---

*ਇਸ ਸਾਖੀ ਕਾ ਨਿਰਨਾ ਅੱਡ ਕਰਾਂਗੇ।

ਬੇਮੁਖ ਹੋਕੇ ਘਰੀਂ ਮੁੜ ਆਏ? ਕਲਮ ਮੁਸਵਰ ਦੇ ਹਥ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚ ਫੁਟ ਪਾਉਣ ਦੀ ਨੀਯਤ ਹੈ। ਫੇਰ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਕਿਉਂ ਨ ਫਿਰੇ। ਪੰਥ ਨੂੰ ਦੋ ਟਕ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਹੱਛਾ, ਮੁਕਤਸਰ ਦੀ ਸਾਖੀ ਤੇ ਅਡ ਵੀਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਬਿਦਾਵਾ ਲਿਖਨ ਦੀ ਸਾਖੀ 'ਮਾਲਵਾ ਮਾਝਾ' ਸੁਆਲ ਬਨ ਗਈ। ਮਝੈਲ ਕੱਚੇ ਸਿਖ' ਬਿਦਾਵਾ ਲਿਖ ਗਏ। ਮਲਵਈ'ਪੱਕੇ ਸਿਖ' ਗੁਰ ਪਾਸ ਰਹੇ। ਮਝੈਲ ਮਨ-ਮੁਖ ਤੇ ਮਲਵਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿਖ ਨਿਕਲੇ। ਸਾਖੀ ਦਾ ਏਹ ਰੂਪ ਪੰਥ ਲਈ ਬੜਾ ਹਾਨੀ ਕਾਰਕ ਹੈ। ਇਸ ਰੂਪ ਦੇ ਬੜੇ ਭਿਆਨਕ ਨਤੀਜੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਏਹ ਰੂਪ ਫਸਾਦ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਏਹ ਰੂਪ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਉਨ ਲਈ ਅਪੂਰਵ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਏਹ ਰੂਪ ਸਾਖੀ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਕੀਨਾ ਤੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਫੁਟ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

੭.

ਮਝੈਲ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਬਿਦਾਵਾ ਲਿਖਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸਪਸ਼ਟ ਮਿਲਨ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ। ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਪੁਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗ੍ਰੰਥ, 'ਗੁਰ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਤਿਆਗਨ ਤਿਆਰੀ ਪਰਸੰਗ, ੮੭ ਮੰਦਰ, ਪੰਨਾ ੧੧੯੪ ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:–

ਚੌਪਈ

ਮਾਝੈਲਨ ਤਬ ਕੀਨ ਬਿਚਾਰਾ।
ਗੁਰ ਨਹਿੰ ਤਜੈ ਦੁਰਗ,ਹਠ ਧਾਰਾ।
ਬਚੈਂ ਨਾਹਿੰ ਹਮ ਅਬ ਨਿਰਧਾਰੋ।

ਲਿਖਹੁ ਬਿਦਾਵੇ ਨਿਕਸ ਪਧਾਰੇ॥ ੫ ॥
'ਮਤੋ ਮਤਾਇ' ਆਇ ਗੁਰ ਪਾਸ ।
ਲਿਖਯੋ ਬਿਦਾਵਾ, ਤਬ ਅਸ ਖਾਸ ।
'ਤੁਮ ਨਹਿੰ ਗੁਰੂ, ਸਿਖ ਹਮ ਨਾਹਿੰ'
ਅਸ ਲਿਖ ਗੁਰ ਕਰ ਦੀਨ ਤਦਾਹਿ॥ ੬ ॥
ਜੇਬ ਡਾਰ ਗੁਰ 'ਬਿਦਾ' ਸੁ ਥਏ ।
ਪੰਚ ਹੀਏ ਅਤ ਹੀ ਦੁਖ ਲਏ ।
ਨਿਕਸੇ ਨਿਸ ਅੰਧਕਾਰ ਮਝਾਰੀ ।
ਗਏ ਧਾਮ ਸਿਖ ਬਾਜੀ ਹਾਰੀ ॥ ੭ ॥

ਬਾਬਾ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਝੈਲਾਂ 'ਮਤੋ ਮਤਾਇ' ਬਿਦਾਵਾ ਲਿਖਿਆ । ਏਹ ਬਿਦਾ ਪੱਤ੍ਰ ਗੋਂਦ ਗੁੰਦਕੇ ਲਿਖਿਆ ।

ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ੭ ਪਰਮਾਣਾਂ ਤੇ ਪੁਨਾ ਸੰਖੇਪ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ :-

(੧) *ਹੱਦ ਲਿਖਨਾ, ਬਿਦਾਵਾ ਲਿਖਨਾ, ਲਿਖਤ ਕਰਨਾ ਤੇ ਨਿਜਮ ਪੱਤ੍ਰ ਲਿਖਨਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ੪ ਨਾਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੇਹੜਾ ਨਾਮ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ? ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨਾਮ ਦਾ ਕੀ 'ਭਾਵ' ਲੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ?

(੨) ਉਸ ਲਿਖਤ ਦੀਆਂ ਕੀ ੨ 'ਸ਼ਰਤਾਂ' ਸਨ ?

---

*'ਫ਼ਾਰਖ਼ਤੀ' ਕਾਗਜ਼ ਲਿਖ ਦਿਓ ਸਾਨੂੰ ਜੇਕਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਇਹੋ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨੇ ।

[ਦਸ ਗੁਰੂ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੬੧੨

(੩) ਉਹ ਲਿਖਤ ਕਿਲਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੀ ਸੀ? ਕਿ ਸਿਖੀ ਧਰਮ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੀ ਸੀ ? ਜਾਂ ਕੀ ਓਹ ਲਿਖਤ 'ਮਾਤਾ ਪੁਤ੍ਰ' ਸੰਬੰਧ ਤਿਆਗ ਲਈ ਸੀ ?

(੪) ਉਹ ਲਿਖਤ ਸਭਨਾਂ ਲਿਖੀ ਸੀ ਕਿ 'ਚਾਲੀਆਂ' ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਸੀ ? ਕੀ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਤਿਆਗ ਸਮੇਂ ਦੇ 'ਚਾਲੀ ਸਿੰਘ' ਸਭ ਮਲਵਈ ਸਨ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਝੈਲ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਸੀ ?

(੫) ਉਹਨਾਂ 'ਚਾਲੀ ਸਿੰਘਾਂ' ਵਿਚੋਂ ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ 'ਚਾਲੀ ਮੁਕਤਿਆਂ' ਨਾਲ ਕਿੰਨੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ? ਕੀ 'ਪੰਜ ਮੁਕਤੇ' ਭੀ 'ਚਾਲੀ ਮੁਕਤਿਆਂ' ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ?

(੬) ਜਦ ਮੁਕਤੇ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਤੇ ਉਹ ਲਿਖਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾੜ ਸੁੱਟੀ, ਤਾਂ ਹੁਣ ਏਹ ਸਾਖੀ ਪੰਥ ਵਿਚ ਫੁੱਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਿਉਂ ਵਰਤੀ ਜਾਏ ?

(੭) ਸਾਖੀ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖੋ। ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਲਪਨਾਂ ਪੰਥ ਲਈ ਹਾਨੀ-ਕਾਰਕ ਹਨ। 'ਕੱਚੇ ਸਿਖ ਤੇ ਪੱਕੇ ਸਿੱਖ' ਲਿਖਨਾ ਪੰਥ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਫੁਟ ਪਾਉਨਾ ਹੈ ?

(੮) ਇਸ ਸਾਖੀ ਦਾ 'ਸਿੱਧਾਂਤ' ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਖਾਲਸਾ ਕਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਿਆ'। ਅਪਨਾ ਸਰਬੰਸ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਇਹ 'ਸਿੱਖਿਆ' ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਹਰ ਇਕ

ਸਿੰਘ 'ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ' ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨੇ, ਭਾਵੇਂ ਸਰਬੰਸ ਲੱਗ ਜਾਏ।

ਪਾਠਕ ਆਪ ਦੇਖ ਸੱਕਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧੀ ਸਾਦੀ ਸਾਖੀ ਤੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਤੈਹ ਤੇ ਤੈਹ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਹੈ। ਏਹ ਅਭੋਲ ਨਹੀਂ। ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਮੰਦੋਪੀ ਨ ਪਰਵਰਤਤੇ। ਏਹ ਵੰਨਗੀ ਹੈ। ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਬਦਲਾ ਸਦਲੀ ਪੰਥ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰ-ਚਲਤ ਰਿਹਾ ਤੇ ਵਿਗੜਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਅਗਲੀਆਂ ਸਿਖ ਸੰਤਾਨਾਂ 'ਜੱਥੇ ਬੰਦ ਕੌਮ' ਨਹੀਂ ਬਣ ਸੱਕਣਗੀਆਂ। ਸਭ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਛਾਨ ਬੀਨ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸਤਿਆ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗਝੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਊ। ਅਨਪੜ੍ਹੇ ਲੋਕ ਖ਼ੁਦਗ਼ਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਕਠ ਪੁਤਲੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਅਪਨੀ ੨ ਟੀਕਾ ਟਿਪਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕੋਈ 'ਟਾਕਰਾ' ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ ਕੇ ਪੰਥਦੇ ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਹੱਥ ਕਿੱਥੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭੁੱਖੇ ਨੌਕਰ, ਧਨ ਤੇ ਮਾਨ ਦੇ ਲੋਭ ਵਿਚ ਪੰਥ ਘਾਤਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਪੁਤਲੀਆਂ ਦਾ ਨਾਚ ਨੱਚਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਲ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸਤਿਆ ਨਾਸ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਸ ਕਰਨ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਜਥੇ ਬੰਦੀ ਖੇਰੀ ਖੇਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਸੱਚਾ ੨ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਪੰਥ ਦੀ ਰੋਜ਼ ਅਫਜ਼ੂੰ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਲਾਸ-ਵਾਲੀਏ ਦੀਆਂ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਮੁਤੱਲਕ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਨਿਰਭੈ ਯੋਧਾ ਅਰਥਾਤ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਬੈਂਤਾਂ ਵਿਚ ੧।)

ਜੌਹਰ ਖਾਲਸਾ ਖਾਲਸਈ ਤੇਗ,ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਤੇ ਬਹਾਦਰੀਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ੧)

ਅਜੀਤ ਖਾਲਸਾ,ਸਿਦਕੀ ਬੀਰ,ਸਿੰਘਾਂਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ੧।)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਖਾਲਸਾ--ਬਾਰਾਂ ਮਿਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਤੇਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਹਾਲ ।।।–)

ਸਰਕਾਰ ਖਾਲਸਾ–ਰਾਜ ਖਾ: ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰਤੇਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ੨ ਹਾਲ ੧।)

ਦਰਬਾਰ ਖਾਲਸਾ–ਕਵਰ ਦਲੀਪਸਿੰਘਦਾ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਨਾ ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਆਦਿਕ ਲੈਨਾ ਸਾਰੇ ਪੂਰੇ ੨ ਹਾਲ ੧।)

ਬੀਰ ਖਾਲਸਾ–ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆ ਦਾ ਪੂਰਨ ਬਿਰਤਾਂਤ ।।–)

ਖੂਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ–ਸਾਕਾ ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ।=)

ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ ।=) ਜੀਵਨ ਸੁਧਾਰ ।≡)

ਦਸਮੇਸ਼ ਦੁਲਾਰੇ–ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ।=)

ਵਾਰ ਧਰਮ ਸ਼ਹੀਦਾਂ–ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ੨ ਹਿਸੇ ।)

ਪੁਰਾਣੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਸਿਦਕ ਖਾਲਸਾ੧।=) ਤੇਗ ਖਾਲਸਾ ੧।=) ਰਾਜ ਖਾ:੧। =)

ਹਰਇਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਸੁਗਾਤਾਂ ਕੰਘੇਕੜੇ ਮਿਲਨ ਦਾ ਪਤਾ–
ਭਾਈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਦਸਮੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼—ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ 3॥)

ਸੁਧਾਰ ਖਾਲਸਾ-ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਜਾਗ੍ਰਤ ਤੇ ਸ੍ਰੋਮਨੀ
ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਬਣਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ੨ ਹਾਲ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ੧।=)

ਬੀਰ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ।=) ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ੧।=)

ਨਿਰੰਜਨੀ ਜੋਤ—ਜੀਵਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦ੍ਰ ਸਾਹਿਬ ॥।)

ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜੋਤ—ਜੀਵਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ੨)

ਅਕਾਲੀ ਜੋਤ—ਦੋਵੇਂ ਹਿਸੇ ੪) ਬਾਬੇ ਦੀ ਬੇਰ =)

ਗੁਰਮਤ ਖੋਜ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਥਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਾਗਰ—ਅਰਥਾਤ ਸਰਬ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਸੰਗਠਨ
ਇਸ ਵਿਚ ਸਿਖ ਧਰਮ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ
ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪੁਸਤਕ ਬੜੀ ਚੰਗੀ
ਹੈ, ਭੇਟਾ ਦੋਹਾਂ ਹਿਸਿਆਂ ਦੀ ਸਣੇ ਜਿਲਦ 3)

ਸਿੱਖੀ ਕੀ ਹੈ—ਰਚਿਤ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ.ਏ. ੧)

ਅਕਾਲੀ ਯੋਧਾ—ਰਚਿਤ ਸੰਤ ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ॥।)

ਗੁਰਮਤ ਪ੍ਰਭਾਕਰ-,, ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ੪॥)

ਗੁਰਮਤ ਸੁਧਾਕਰ—,, ਭਾ: ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ੪॥)

ਗੁਰਮਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼—ਇਸ ਵਿਚ ਸਭ ਪ੍ਰਮਾਨੀਕ ਰੀਤੀਆਂ
ਗੁਰਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਰਜ ਹੈ
ਰਚਿਤ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ॥=)

ਖਾਲਸਾ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ—ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ
ਰੀਤੀਆਂ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਦੱਸੀਆਂ ਹਨ ੨)

ਹਰਇਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਸੁਗਾਤਾਂ ਕੰਘੇ ਕੜੇ ਮੰਗਾਨ ਦਾ ਪਤਾ—
ਭਾਈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸੁੰਦ੍ਰ ਸਿੰਘ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਜਾਤੀ ਭਰਮ ਖੰਡਨ–ਜਾਤੀਆਂ ਕਿਥੋਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ ।।)
ਦੁਰਗਾ ਪ੍ਰਬੋਧ–ਭਾਈ ਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ੧।।)
ਨਕਲੀ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਬੋਧ– ” ” ।।)
ਕੇਸ਼–ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੁਲ ਹੋ ਚੁਕੇ ਪੀਰ ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਰਚਿਤ ਭਾਇ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ੧)
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ਹੈ–ਫਤਹ ਦੀ ਉੱਤਮਤਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਧਰਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਾਧੇ ≡)
ਕੇਸ਼–ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਖਾਲਸਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਾਲਾ ੯ ਹਿੱਸੇ ਫੀ ਹਿੱਸਾ ੨)
ਰਾਧਾ ਸਵਾਮੀ ਮਤ ਆਦਰਸ਼–ਅਰਥਾਤ ਰਾਧਾ ਸਵਾਮੀ ਮਤ ਦਾ ਪੋਲ ।।)
ਭਾਣਾ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ–ਤਸਵੀਰਾਂ ਸਮੇਤ ੩।)
ਸੁਭਾਗ ਜੀ ਦਾ ਸੁਧਾਰ–ਹੱਥੀਂ ਬਾਬਾ ਨੌਧ ਸਿੰਘ ੩)
ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਵੇਦ ।।=)
ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ–ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈ ਰਚਿਤ ਗਿਆਨੀ ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ੧।।)
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਪੰਥ-ਕ੍ਰਿਤ ਗਿਆਨੀ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ।।)
ਭਗਤ ਰਤਨਾਵਲੀ–ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਦਸਵੀਂ ਵਾਰ ਦਾ ਟੀਕਾ ਤੇ ਸਭ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ।।।)
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ-ਭਗਤ ਮਾਲ–ਵਾਰਤਕ ਸਟੀਕ ਰਚਿਤ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸੰਤ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਦਿਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ

ਹਰ ਇਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਸੁਗਾਤਾਂ ਕੰਘੇ ਕੜੇ ਮੰਗਾਨ ਦਾ ਪਤਾ– ਭਾਈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸੁੰਦ੍ਰ ਸਿੰਘ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

੨੨ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ ਦੋਵੇਂ ਹਿਸੇ ਭੇਟਾ ੨॥)

ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਤੇ ਸਾਖੀਆਂ ਰਚਿਤ ਗਿ: ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ੨॥)

ਬਾਣੀ ਬਿਉਰਾ—ਅਤੀ ਸੁੰਦਰ ਪੁਸਤਕ ਇਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੈ, ਰਚਿਤ ਖਾਲਸਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਸੁਸਾਇਟੀ ੧॥)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼—ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਅਕਾਲੀ ਕੌਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਮੇਹਨਤ ਨਾਲ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕੋਈ "ਤੁਕ" ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚੋਂ ਲੱਭਣੀ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ੀਘਰ ਹੀ ਲੱਭ ਸੱਕਦੇ ਹੋ। ਭੇਟਾ ੭)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦਰਸ਼ਨ—ਰਚਿਤ ਗਿਆਨੀ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰ ਅਸਥਾਨਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਪਤੇ ਆਦਿਕ ਸਭ ਮੁਕੰਮਲ ਦਰਜ ਹਨ, ਕੀਮਤ ਪ॥)

ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਿੱਖਯਾ ਦੇ ਪੁਸਤਕ ਧਾਰਮਕ ਨਾਵਲ

ਸੁਭਾਗ ਜੋੜੀ ੧॥) ਇਕ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜੀਵਨ ਅਰਥਾਤ ਦੰਪਤੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਮੂਨਾ ੨) ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕੌਰ-ਕਾਲਾ ਦੇਗੀ ਛੰਬ ਦੀ ਲੁਟ ॥) ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ—ਮੁਕੰਮਲ ਦੋ ਭਾਗ ਮੁਲ ੧॥—) ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਪੰਜ ਭਾਗ ॥=) ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸੁਹਾਗ ਬਾਈ।) ਰਾਜਿੰਦਰ ਕੌਰ।=) ਘਰ ਦਾ ਨਿਰਬਾਹ ਮੁਕੰਮਲ ੭ ਹਿਸੇ ਪ।) ਪ੍ਰੇਮ ਕੌਰ ।=) ਚੋਣਵੇਂ ਫੁਲ

ਹਰ ਇਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਸੁਗਾਤਾਂ ਕੰਘੇ ਕੜੇ ਮੰਗਾਨ ਦਾ ਪਤਾ—
ਭਾਈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸੁੰਦ੍ਰ ਸਿੰਘ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ।=) ਦੁਲਹਨ ਦਰਪਨ ।=) ਹੀਰੇ ਦੀਆਂ ਕਣੀਆਂ ੧) ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ ॥=) ਚੰਚਲ ਮੂਰਤੀ ॥) ਦਲੇਰ ਕੌਰ ਮੁਕੰਮਲ ॥।=) ਸ੍ਰੀਰਕ ਰੱਖਿਆ ਬੜੀ ਉਮਦਾ ਪੁਸਤਕ ੨।) ਬੁੱਧੀ-ਮਾਨ ਦਾਈ ੨) ਇਸਤ੍ਰੀ ਚਕਿੱਤਸਾ ।=) ਬਾਲ ਚਕਿੱਤਸਾ ।) ਬਿਜਲਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ।=) ਸੁੰਦਰੀ ।≡) ਬਿਜੈ ਸਿੰਘ ॥।=) ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਬਿਲਾਸ ।–) ਸੁਲੱਖੀ ਧੀ ।॥) ਸੁਚੱਜੀ ਨੂੰਹ ॥।) ਸੁਲੱਖੀ ਮਾਂ ।।) ਧਰਮ ਬੀਰ ਮੰਡਲ ੧) ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਜੀਵਨ ਦਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ।॥) ਜੀਵਨ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ੧) ਜੀਵਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ੧॥) ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਵਾਰਤਕ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ॥–) ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਉਸਤਾਦ ॥) ਰਸੋਈ ਸਿੱਖਿਆ ਮੁਕੰਮਲ ਤੀਸਰੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ੧।) ਤੇਜ ਕੌਰ ।।) ਸੁਭੱਦਰਾਂ ਨਾਟਕ ੧) ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤਸਿੰਘ ਨਾਟਕ੧ ਭਾਗ ੧) ੨ ਭਾਗ ੧।) ਲਖਸ਼ਮੀ ਦੇਵੀ ਦੋ ਭਾਗ ੨।=) ਘਰ ਦਾ ਦਰਜ਼ੀ ਵੱਡਾ ਮੁਕੰਮਲ ॥।)ਜੀਵਨ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਭਾਈ ਤਾਰੂਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਰਤਕ।) ਗੁਰ-ਸਿਖ ਵਾੜੀ ਮੁਕੰਮਲ–ਗੁਰ-ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ੧॥।) ਸੁਭਾਗ ਜੀ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਹੱਥੀ ਬਾਬਾ ਨੌਧਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਜਿ: ੩) ਰਾਜਾ ਲਖਦਾਤਾ ਸਿੰਘ ੧।) ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਸੈਰ ।=) ਸੁੰਦਰ ਜੋੜੀ ≡) ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੁਮਾਰੀ ।=) ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੌਰ ≡) ਰਾਣਾ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ੩।) ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ–ਸਭ ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ।–) ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਚਮਤਕਾਰ ੫।)

ਹਰ ਇਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਸੁਗਾਤਾਂ ਕੋਘੇਕੜੇ ਮੰਗਾਨ ਦਾ ਪਤਾ–
ਭਾਈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੁਸਤਕ

ਗੁਰ ਪੁਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ੨੦) ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ੧।) ੨)੩)੪)ਜਿਲਦ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਫਰਕ ਅਨੁਸਾਰ। ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮੁਕੰਮਲ ੬) ਕਲਗੀਧਰ ਹੁਲਾਸ ੧),ਦਸਗੁਰ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਸੀਲੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ੪) ਜੀਵਨ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਗੁਟ ਕਾਸਾਇਜ਼।।।)ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਤੇਵਖਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪੁਸਤਕ 'ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਦੀ ਕਥਾ' ।।) ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ੧।) ਸਿਦਕ, ਤੇਗ ਤੇ ਰਾਜ ਖਾਲਸਾ ਸਭ ੧।) ਫੀ, ਜੌਹਰ ਖਾਲਸਾ ੧) ਅਜੀਤ ਖਾਲਸਾ ੧ =)ਬਾਕੀ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਕਲਾਸ ਦੀਆਂਸਭਪੁਸਤਕਾਂਸਾਥੋਂ ਮਿਲਸਕਦੀਆਂਹਨ। ਧਰਮ ਬੀਰ ਮੰਡਲ ੧) ਜੀਵਨ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘਜੀ ੧) ਜੀਵਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰੰਜੀਤਸਿੰਘ ਰਚਿਤ ਬਾਵਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ੧।।) ਸੌ ਸਾਖੀ ੧) ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ੫) ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਵਾਰਤਕ ।। –) ਕਥਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਾਗਰ ਸਰਬ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਕਥਾ ਵਖਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਜਨਾਂ ਲਈ ਬੜਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਦੋਵੇਂ ਹਿਸੇ ੩)

ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਿਖਯਾ ਦੇ ਪੁਸਤਕ

ਸੁੰਦਰੀ ਇਤਹਾਸਕ ਪੁਸਤਕ। =) ਬਿਜੈ ਸਿੰਘ ।।।–) ਬਿਜਲਾ ਸਿੰਘ ।।) ਦਲੇਰ ਕੌਰ ਦੋਵੇਂ ਹਿਸੇ ।।। =) ਚੰਚਲ ਮੂਰਤੀ ।। =) ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕੌਰ ਬਹੁਤ ਸਿਖਿਆ ਦਾਇਕ ਤੇ ਸਵਾਦੀ ਨਾਵਲ ।।) ਰਿਐਤੀ ।) ਸ਼ੁਸ਼ੀਲ ਕੌਰ ।) ਭਾਈ ਮੌਂਹਗਾ ਸੁਹਾਗ ਬਾਈ) ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ ਦੋਵੇਂ ਹਿਸੇ ੧।।–)

ਪਤਾ–ਭਾਈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਲੇ
ਬਾਜ਼ਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ।=) ਦੁਲਹਨ ਦਰਪਨ ।=) ਹੀਰੇ ਦੀਆਂ ਕਣੀਆਂ ੧) ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ ॥=) ਚੰਚਲ ਮੂਰਤੀ ॥) ਦਲੇਰ ਕੌਰ ਮੁਕੰਮਲ ॥।=) ਸ੍ਰੀਰਕ ਰੱਖਿਆ ਬੜੀ ਉਮਦਾ ਪੁਸਤਕ ੨।) ਬੁੱਧੀ-ਮਾਨ ਦਾਈ ੨) ਇਸਤ੍ਰੀ ਚਕਿੱਤਸਾ ।=) ਬਾਲ ਚਕਿੱਤਸਾ ।) ਬਿਜਲਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ।=) ਸੁੰਦਰੀ ।≡) ਬਿਜੈ ਸਿੰਘ ॥।=) ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਬਿਲਾਸ ।–) ਸੁਲੱਖੀ ਧੀ ॥) ਸੁਚੱਜੀ ਨੂੰਹ ॥।) ਸੁਲੱਖੀ ਮਾਂ ॥) ਧਰਮ ਬੀਰ ਮੰਡਲ ੧) ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਜੀਵਨ ਦਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ॥) ਜੀਵਨ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ੧) ਜੀਵਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ੧॥) ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਵਾਰਤਕ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ॥–) ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਉਸਤਾਦ ॥) ਰਸੋਈ ਸਿੱਖਿਆ ਮੁਕੰਮਲ ਤੀਸਰੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ੧।) ਤੇਜ ਕੌਰ ॥) ਸੁਭੱਦਰਾਂ ਨਾਟਕ ੧) ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤਸਿੰਘ ਨਾਟਕ੧ ਭਾਗ ੧) ੨ ਭਾਗ ੧॥) ਲਖਸ਼ਮੀ ਦੇਵੀ ਦੋ ਭਾਗ ੨।=) ਘਰ ਦਾ ਦਰਜ਼ੀ ਵੱਡਾ ਮੁਕੰਮਲ ॥।)ਜੀਵਨ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਭਾਈ ਤਾਰੂਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਰਤਕ।) ਗੁਰ-ਸਿਖ ਵਾੜੀ ਮੁਕੰਮਲ–ਗੁਰ-ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ੧॥।) ਸੁਭਾਗ ਜੀ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਹੱਬੀ ਬਾਬਾ ਨੌਧਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਜਿ: ੩) ਰਾਜਾ ਲਖਦਾਤਾ ਸਿੰਘ ੧।) ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਸੈਰ ।=) ਸੁੰਦਰ ਜੋੜੀ ≡) ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੁਮਾਰੀ ।=) ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੌਰ ≡) ਰਾਣਾ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ੩।) ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ–ਸਭ ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ।–) ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਚਮਤਕਾਰ ਪ।)

ਹਰ ਇਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਸੁਗਾਤਾਂ ਕੰਘੇਕੜੇ ਮੰਗਾਨ ਦਾ ਪਤਾ–
ਭਾਈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੁਸਤਕ

ਗੁਰ ਪੁਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ੨੦) ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ੧।) ੨)੩)੪)ਜਿਲਦ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਫਰਕ ਅਨੁਸਾਰ। ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮੁਕੰਮਲ ੬) ਕਲਗੀਧਰ ਹੁਲਾਸ ੧),ਦਸਗੁਰ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਸੀਲੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ੪) ਜੀਵਨ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ੍ਰਗੁਟਕਾਸਾਇਜ਼।।।)ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਤੇਵਖਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪੁਸਤਕ 'ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਦੀ ਕਥਾ' ।।) ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ੧।) ਸਿਦਕ, ਤੇਗ ਤੇ ਰਾਜ ਖਾਲਸਾ ਸਭ ੧।) ਫੀ, ਜੌਹਰ ਖਾਲਸਾ ੧) ਅਜੀਤ ਖਾਲਸਾ ੧ =)ਬਾਕੀ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਕਲਾਸ ਦੀਆਂਸਭਪੁਸਤਕਾਂਸਾਥੋਂ ਮਿਲਸਕਦੀਆਂਹਨ। ਧਰਮ ਬੀਰ ਮੰਡਲ ੧) ਜੀਵਨ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘਜੀ ੧) ਜੀਵਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰੰਜੀਤਸਿੰਘ ਰਚਿਤ ਬਾਵਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ੧।।) ਸੌ ਸਾਖੀ ੧) ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ੫) ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਵਾਰਤਕ ।। –) ਕਥਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਾਗਰ ਸਰਬ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਕਥਾ ਵਖਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਜਨਾਂ ਲਈ ਬੜਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਦੋਵੇਂ ਹਿਸੇ ੩)

ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਿਖਯਾ ਦੇ ਪੁਸਤਕ

ਸੁੰਦਰੀ ਇਤਹਾਸਕ ਪੁਸਤਕ। =) ਬਿਜੈ ਸਿੰਘ ।।।–) ਬਿਜਲਾ ਸਿੰਘ ।।) ਦਲੇਰ ਕੌਰ ਦੋਵੇਂ ਹਿਸੇ ।।। =) ਚੰਚਲ ਮੂਰਤੀ ।। =) ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕੌਰ ਬਹੁਤ ਸਿਖਿਆ ਦਾਇਕ ਤੇ ਸਵਾਦੀ ਨਾਵਲ ।।) ਰਿਐਤੀ ।) ਸ਼ੁਸ਼ੀਲ ਕੌਰ ।) ਭਾਈ ਮੈਂਹਗਾ ਸੁਹਾਗ ਬਾਈ) ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ ਦੋਵੇਂ ਹਿਸੇ ੧।।–)

ਪਤਾ–ਭਾਈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਲੇ
ਬਾਜ਼ਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਇਕ ਪਵਿਤਰ ਜੀਵਨ ੧।।।) ਸੁਸ਼ੀਲ ੫ ਹਿਸੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਾਲੀ ॥=) ਰਸੋਈ ਪ੍ਰਬੋਧ ॥=) ਵਡੀ ੧।) ਦੰਪਤੀ ਪਿਆਰ ੨) ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ ॥) ਮਨਤਰੰਗ ।।) ਇਕ ਸਿਖ ਘਰਾਣਾ ੧) ਪ੍ਰੀਤਮ ਪੂਜਾ ।)ਪ੍ਰੇਮ ਕੌਰ ।=)

ਰੂਹਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਵਡੇ ੨ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਿੱਖਜਾਦਾਇਕ ਸਾਖੀਆਂ ਨਸੀਹਤਾਂ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਈਸ਼ਵਰ ਕੀ ਹੈ ? ਕਿਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ? ਖੁਸ਼ੀ ਕੀ ਹੈ ? ਮੌਤ ਕੀ ਹੈ ? ਮੁਲ ਵਾਜਬੀ ।।।)

ਸਟੀਕ ਪੁਸਤਕ

ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸਟੀਕ ਗਿਆਨੀ ਬਢਾ ਸਿੰਘ ੪) ਪੰਡਤ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘਵਾਲੀ੪) ਗਿ: ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ੨) ਕਬਿਤ ਸਵੈਈਏ ਸਟੀਕ ੨) ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸਟੀਕ ।।।)ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸੁਵੈਈਏ ਸਟੀਕ ।।।)ਨਿਤ ਨੇਮ ਸਟੀਕ ਕਰਤਾ ਗਿਆਨੀਸਰਦੂਲਸਿੰਘ੧) ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਸਟੀਕ ।=) ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਸਟੀਕ ।=) ਸਹੰਸ ਕਿਰਤੀ ਸਟੀਕ ।) ਪ੍ਰੇਮ ਫੁਲਵਾੜੀ ਸਟੀਕ ।।।) ਜ਼ਫਰ ਨਾਮਾ ਸਟੀਕ ਕਰਤਾ ਭਾ: ਰੰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤਾਜਵਰ ੧) ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਸਟੀਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ੨॥) ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਮਸਤ ਮੰਗਲ ਸਟੀਕ ੧)

ਮਿਲਨ ਦਾ ਪਤਾ—

ਭਾ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਲੇ

ਬਜਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾਂ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ